

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2011

Ondřej Svoboda

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Ondřej Svoboda

**Británie v úzkých:
Britská obranná politika
mezi světovými válkami**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Ondřej Svoboda**

Vedoucí práce: **PhDr. Vít Smetana, Ph.D.**

Datum obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

SVOBODA, Ondřej. *Británie v úzkých: Britská obranná politika mezi světovými válkami*. Praha, 2011. 45 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Vít Smetana, Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce „Británie v úzkých: Britská obranná politika mezi světovými válkami“ se zaměřuje na otázku vytváření a uskutečňování obranné politiky Velké Británie a jejího impéria v meziválečném období. Autor se v ní snaží vyložit a vyhodnotit chování jednotlivých aktérů ve vládních strukturách i mimo ně, protože obranná politika, kterou prosazovali politikové, vojáci či byrokrati, nebyla vždy výsledkem pouze racionálních úvah. Často se jednalo o hájení partikulárních zájmů nebo rozhodování ovlivněné emocemi a mylným vnímáním okolního světa. Jedním z nejsilnějších omezení byla ekonomická slabost země, která po celé zkoumané období eminentní a zásadním způsobem ovlivňovala britskou velkou strategii, jak dokazuje posun od dobrovolného, téměř jednostranného, odzbrojení po první světové válce až po obrovské zbrojní programy nesoucí své první plody několik měsíců před vypuknutím druhé světové války. Velký prostor je dále věnován jednotlivým ozbrojeným silám, které nesly za bezpečnost země i impéria hlavní odpovědnost. Důležité je sledovat jak vnitřní vývoj armády, letectva a námořnictva tak související operační plány, ve kterých postupně ozbrojené složky musely počítat až se třemi nepřátelskými velmocmi na třech různých místech ve světě. Vzhledem ke komplexnímu přístupu a vytčeným cílům se práce kvalifikuje jako případová studie.

Abstract

The purpose of the thesis „Britain at Bay: British Defence Policy between the World Wars“ is to analyse the creation and application of defence policy of Great Britain and its Empire in the interwar period. The author tries to assess and interpret actions of individual government actors as well as actors outside the government. He argues that defence policy promoted by politicians, soldiers, and bureaucrats, was not always a mere result of rational reasoning. There were often cases of defending particular interests, decision-making influenced by emotions and misleading perception of the external world. One of the strongest limitations was Britain's economic frailty which influenced the British grand strategy in eminent and key way during the examined period. It is well demonstrated on the shift from almost unilateral disarmament after the First World War to the immense armament just a few months before the Second World War. Great emphasis is also put on individual armed branches which bore the main burden of Britain's and Imperial security. Therefore, it was important to pursue the internal development of the Army, Air Force and the Navy and their operational plans in which they had to deal with gradual emergence of three enemy powers at three different parts of the world. With regard to the complex approach in pursuing goals the thesis is classified as a case study.

Klíčová slova

Britská obranná politika, velká strategie, RAF, armáda, námořnictvo, Singapur, appeasement

Keywords

British defence policy, grand strategy, RAF, army, navy, Singapore, appeasement

Rozsah práce: 84 400 znaků

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 1. května 2011

Ondřej Svoboda

Poděkování

Zde velice rád využiji možnosti poděkovat PhDr. Vítu Smetanovi, Ph.D., jehož vedení představovalo neocenitelný přínos mé práci ve všech ohledech.

ÚVOD	2
1. DVACÁTÁ LÉTA	6
1.1 DĚDICTVÍ VÁLKY	6
1.2 WASHINGTONSKÁ KONFERENCE	7
1.3 NEJISTÁ BUDOUCNOST RAF	8
1.4 KOLONIÁLNÍ SLUŽBA	9
1.5 KOMISE A VÝBORY	10
1.6 STAROSTI ADMIRÁLŮ	11
2. KRITICKÉ INTERMEZZO I	13
3. PRVNÍ POLOVINA TŘICÁTÝCH LET	14
3.1 KONEC ŽENEVSKÝCH NADĚJÍ.....	14
3.2 NA VLNĚ PACIFISMU	15
3.3 PRVNÍ KROKY K NÁPRAVĚ.....	16
3.4 ROZCHÁZEJÍCÍ SE POHLEDY	18
4. KRITICKÉ INTERMEZZO II	20
5. DRUHÁ POLOVINA TŘICÁTÝCH LET.....	22
5.1 POTÍŽE VE STŘEDOMOŘÍ	22
5.2 ARMÁDNÍ OMEZENÍ.....	23
5.3 ZAČÁTKY ZNOVUVYZBROJOVÁNÍ I ZBROJENÍ	24
5.4 NEÚSPĚCH LETECKÉHO ODSTRAŠENÍ	27
5.5 INSKIPOVA ZPRÁVA.....	28
5.6 NOVÁ ROLE PRO ARMÁDU.....	29
5.7 PROMĚNY NÁMOŘNÍCH PRIORIT	31
6. FINÁLE ANEB POSLEDNÍ ROK MÍRU	34
ZÁVĚR.....	37
POUŽITÉ ZDROJE.....	41
SEZNAM PŘÍLOH	45

Úvod

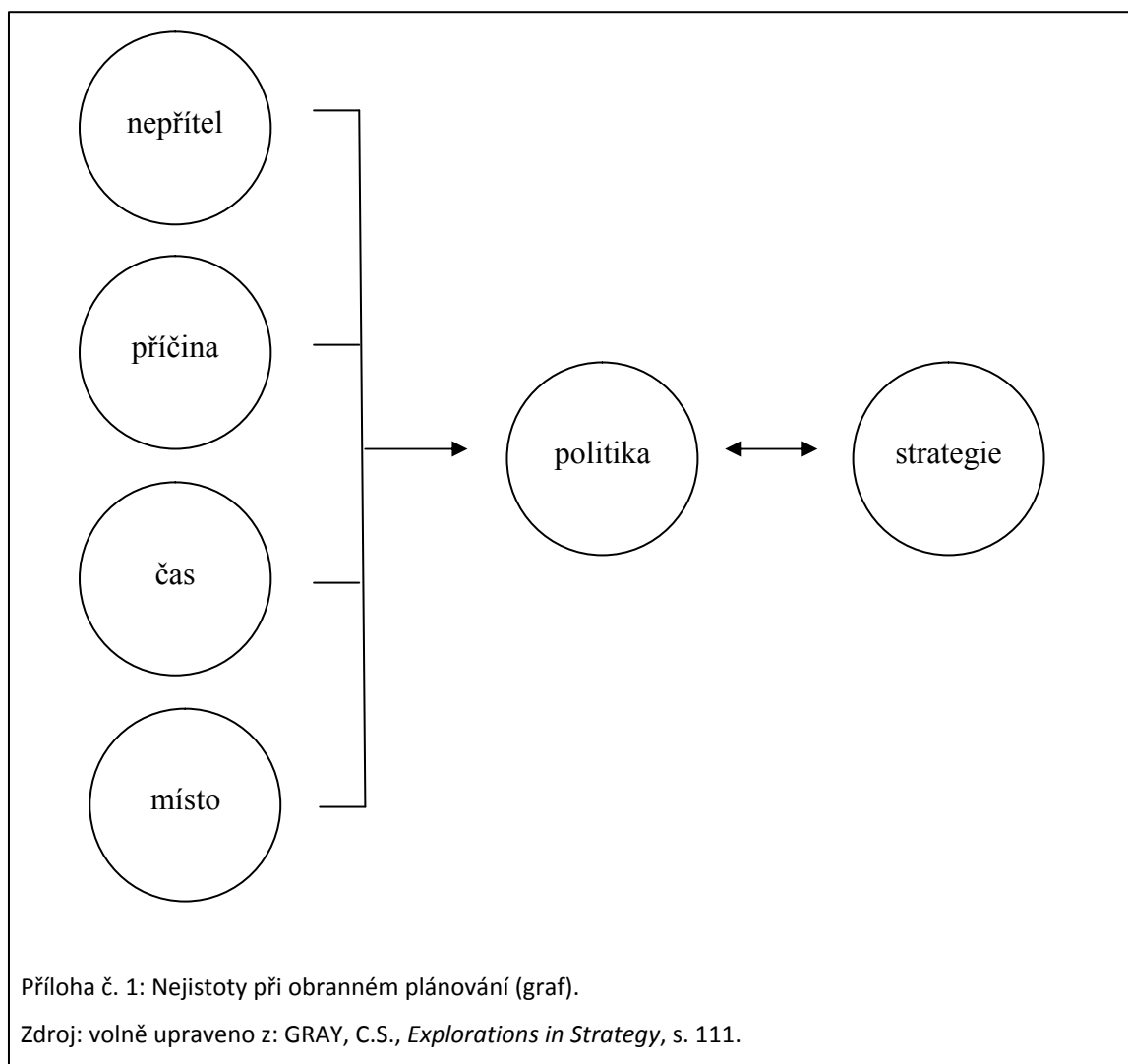
Uvedení do problematiky a vymezení tématu

S vítězstvím v první světové válce stanula Velká Británie triumfálně na pomyslném vrcholu svých sil. Impérium se následkem zisku svěřeneckých území ještě více rozrostlo. Největší hrozba královskému námořnictvu, německé loďstvo, leželo na dně Scapa Flow a samotné Německo bylo na dně také. Stejně tak druhý velký imperiální rival, přestože válečný spojenec, Rusko, se utápěl v občanské válce a ztratil postavení velmoci. S rychlým odchodem Američanů a jejich následným izolacionismem se Velká Británie spolu s Francií staly prakticky jedinými opravdovými evropskými velmocemi. Na Dálném východě byla navíc Británie jistěna spojeneckou smlouvou s Japonskem. K optimismu nepochybně přispívala i nově ustanovená Společnost národů, díky níž se mohly mezinárodní spory řešit mírovou cestou. Britové se tak mohli oprávněně cítit v „bezpečí“ a věnovat se tolik potřebné rekonstrukci poválečné společnosti a obnově země. Ale na jak dlouho?

Povinností každé státní entity je zajistit svoje přežití po stránce politické a fyzické. Hlavním nástrojem je obvykle obranná politika. Ta však tvoří spojené nádoby s politikou zahraniční. V případě Velké Británie v meziválečném období však došlo k situaci, kdy se poválečný zájem historiků především soustředil na zahraniční politiku a po dlouhou etapu poválečných let opomíjel obrannou stránku věci. Snad i kvůli tomuto chybnému přístupu byla a stále je britská meziválečná zahraniční politika tak často odsuzována pod zjednodušující zkratkou „appeasementu“. Daná situace mě přivedla k myšlence napsání bakalářské práce, ve které budu moci obrannou problematiku vymezeného období prostudovat a vyložit.

Protože se jedná o případovou studii ve sféře obranné politiky, rád bych ještě tento stěžejní pojem blíže specifikoval a nastínil některá teoretická východiska. Obranní plánovači vždy čelí mnoha nejistotám – nepřítel, příčina, čas a místo konfliktu jsou vždy faktory, ze kterých politika vychází, ale které nemůže nikdy s absolutní určitostí předpovědět. Rozsah výzvy, před kterou tedy strategové stojí, spočívá především v uchopení celého kontextu hrozeb a použití dostupných prostředků proti nim. Na tomto místě se obranná politika dostává do těsné interakce s politikou zahraniční, kdy vůdčí státní představitelé pod vlivem domácích i zahraničních faktorů vytyčují, co je národním zájmem. Základním úkolem obranných plánovačů je minimalizace mylných předpokladů při hledání strategie a struktury vojenských sil. Zejména historická zkušenost, jistá míra představitosti a politická vůle umožňují formulovat správné odpovědi na bezpečnostní výzvy, kterým země čelí. Klíčem pro obrannou politiku je tak identifikace správných otázek a jejich řešení.¹

¹ GRAY Colin S. *Explorations in Strategy*. Westport: Greenwood Publishing Group, 1996, s. 111-119.

Záměr a struktura práce

Při podrobnějším studiu britské obranné politiky mezi světovými válkami vyvstávají otázky, na které se budu v této práci snažit najít odpovědi a skrz ně osvětlit i některé opomíjené aspekty appeasementu. K tomu mi pomůže i aplikace výše vytyčeného teoretického rámce.

Primárním cílem je prozkoumat, nakolik byla obranná politika určována domácími činiteli. Atmosféra 20. let nutila politickou reprezentaci zabývat se především domácími problémy a důležitost zahraničněpolitických otázek klesala. Když poté ve 30. letech jejich význam opět narůstal, čelili jim lidé, kteří na ně často nebyli svými zkušenostmi a schopnostmi kvalifikováni, nebo stále upřednostňovali řešení vnitropolitických problémů bez ohledu na zhoršující se postavení Velké Británie ve světě. S tím souvisí samotná povaha vůdčích osobností stojících v čele země během zkoumaných dvou dekád. Jaké bylo jejich zázemí a názory? S otázkou jejich vzestupu do nejvyšších pater britské politiky je nutné si uvědomit, že by to nikdy nebylo možné bez široké veřejné a stranické podpory, kterou musely mít vždy při svých rozhodnutích na paměti. Proto považuji za důležité věnovat prostor i zkoumání, nakolik veřejné

mínění (ať už si pod tím představíme cokoli) a vnitrostranické názorové proudy v konzervativní, labouristické, popř. liberální straně ovlivňovaly obrannou politiku.

Pro kompletní analýzu nelze opominout fakt, že obranná politika je výsledkem spolupráce civilních složek na straně jedné a jejich vojenských protějšků na straně druhé. Velká Británie měla v porovnání s jinými velmocemi tu výhodu, že pozice ozbrojených složek ve společnosti byla již několik století stejná – neexistence zvláštní vojenské kasty nezávislé na politické reprezentaci a s mocenskými ambicemi. Toto inferiorní postavení ovšem přinášelo i svá úskalí, jak se budu snažit níže prezentovat. I přesto na ozbrojených složkách zůstávalo hlavní břemeno odpovědnosti za bezpečnost mateřských ostrovů a impéria a aplikování politických rozhodnutí do praxe, a proto se jim v práci dostává velkého prostoru. Pro vytvoření komplexního obrazu není možné rovněž pominout institucionální rámec, imperiální rozměr a pozoruhodné posuny na ose mezi odzbrojením, znovuvybrojením a zbrojením.

Samotná struktura se již nabízí vymezeným časovým obdobím. Přesto by však aplikace čistě chronologického postupu nebyla vhodná, a proto jsem zvolil kombinovaný přístup, kdy se jednotlivé tematické kapitoly časově částečně překrývají, nebo se naopak částečně opožďují či předbíhají, ale vše se děje v užších časových mantinelech. Zvláštním rysem práce jsou dvě intermezza, tj. kapitoly zastřešující poměrně krátká období, pro která byly typické souběžné převratné procesy, jejichž tematický rozptyl byl příliš široký, ale byly natolik provázané, že jsem považoval za vhodné zvolit právě tuto formu.

Rozbor literatury

Vzhledem k tématu práce bylo poměrně obtížné získat přístup k primárním zdrojům, a proto je jejich užití poměrně omezené. K přístupu k vybraným dokumentům britské vlády jsem využil internetového portálu Národního archivu v Kew (*The National Archives*). Nesmírně zajímavým zdrojem se ukázaly stenografické záznamy z jednání Dolní sněmovny britského parlamentu, tzv. *Hansard*.

Další a největší část primárních zdrojů tvoří deníky a paměti. Na ty jsem se vzhledem k povaze práce snažil klást velkou pozornost, protože umožňují vzácný, často až intimní, náhled do uvažování relevantních osobností. Přesto je jejich použití, především v případě pamětí, dvousečnou zbraní a historik při práci s nimi musí být velice opatrný a přistupovat k nim kriticky. Co do obsahu i objemu informací přečnávají nad ostatními dva deníky vysokých armádních důstojníků polního maršála Ironsida a generála Pownalla.² Psaní autobiografií a pamětí je pro britské „vysloužilé“ politiky velice rozšířená činnost. Především bych ovšem vyzdvihl dvě knihy sira Samuela Hoara,³ jedné z klíčových figur meziválečné konzervativní strany, a knihu lorda Chatfielda,⁴ který nejdříve zastával v královském námořnictvu ty nejvyšší

² MACLEOD Roderick, KELLY Denis (eds.). *The Ironside Diaries 1937-1940*. Edinburgh: T. and A. Constable Ltd, 1962. BOND Brian (ed.). *Chief of Staff: The Diaries of Lieutenant-General Sir Henry Pownall. Volume One: 1933 – 1940*. London: Lee Cooper Ltd, 1972.

³ HOARE Samuel. *Empire of the Air: The Advent of the Air Age. 1922-1929*. London: Collins, 1957. HOARE Samuel. *Nine Troubled Years*. London: Collins, 1954.

⁴ CHATFIELD Alfred E. *It Might Happen Again. The Navy and Defence. Volume II*. London: William Heinemann Ltd, 1947.

funkce a s blížící se válkou byl Nevillem Chamberlainem povolán do vlády jako ministr pro koordinaci obrany.

Z oblasti sekundární literatury bych v první řadě rád uvedl dosud výborné obecné dějiny meziválečné Velké Británie v monografiích Charlese L. Mowata a Alana J. P. Taylora.⁵ K radikální změně situace na poli historické literatury dochází od 70. let, kdy byly otevřeny mnohé archívy,⁶ a v rámci zkoumání širších souvislostí appeasementu se zájem historiků obrací i na obrannou tematiku a o specializované studie již v dnešní době není nouze. Proto zde uvedu pouze ty nejreprezentativnější k jednotlivým ozbrojeným složkám a k dalším specifickým otázkám, se kterými se v průběhu práce vypořádávám, na správném místě upozorním. Problematice armády se věnují monografie Briana Bonda, Petera Dennise a Michaela Howarda.⁷ Podrobný náhled na námořnictvo poskytují zvláště studie Paula Haggieho a Lawrence R. Pratta.⁸ I poslední vojenská složka, letectvo, je pečlivě zkoumána, především v dílech Malcolma Smithe, Uri Bialera a Tami D. Biddleho.⁹

Výše uvedený nástin použitých zdrojů vytváří dojem, že k dané problematice v České republice nebyla napsána jediná tematicky blízká studie. Vyjma monografií věnujících se problematice „Mnichova“ a britské participaci na něm byla situace neutěšená až do vydání knihy Jiřího Ellingera v roce 2009, která je sice v první řadě zaměřena na zahraniční politiku Nevilla Chamberlaina, ale autor věnuje značnou pozornost i obranné problematice.¹⁰

⁵ MOWAT Charles L. *Britain between the Wars, 1918-1945*. London: Methuen&Col. Ltd, 1976. TAYLOR Alan J.P. *English History: 1914-1945*. London: Clarendon Press, 1965.

⁶ Vládní archivní fondy byly zpřístupněny po rozhodnutí labouristické vlády Harolda Wilsona o zkrácení obvyklé lhůty utajení na 30 let.

⁷ BOND Brian. *British Military Policy between the Two World Wars*. Oxford: Clarendon Press, 1980. DENNIS Peter. *Decision by Default: Peacetime Conscription and British Defence 1919-39*. London: Routledge&Kegan Paul Ltd, 1972. HOWARD Michael. *The Continental Commitment: The Dilemma of British Defence Policy in Era of the Two Worlds Wars*. London: Ashfield Press, 1989.

⁸ HAGGIE Paul. *Britannia at Bay: The Defence of the British Empire against Japan 1931-1941*. Oxford: Clarendon Press, 1981. PRATT Lawrence R. *East of Malta, West of Suez: Britain's Mediterranean Crisis, 1936-1939*. Cambridge: Cambridge University Press, 1975.

⁹ SMITH Malcolm. *British Air Strategy between the Wars*. Oxford: Clarendon Press, 1984. BIALER Uri. *The Shadow of the Bomber: The Fear of Air Attack and British Politics 1932-1939*. London: Swift Printers Ltd, 1980. BIDDLE Tami D. *Rhetoric and Reality in Air Warfare: the Evolution of British and American Ideas about Strategic Bombing, 1914-1945*. New Jersey: Princeton University Press, 2002.

¹⁰ ELLINGER Jiří. *Neville Chamberlain. Od usmiřování k válce britská zahraniční politika, 1937-1940*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2009.

1. Dvacátá léta

1.1 Dědictví války

První světová válka hluboce zasáhla do všech pomyslných oblastí existence britského impéria a lze konstatovat, že se Británie s jejími důsledky snažila vypořádat po většinu meziválečného období, někde úspěšněji, jinde méně úspěšně. Přesto byla pozice Británie v roce 1918 nezpochybnitelná a válečné úsilí britského impéria představovalo optimistické vyhlídky do budoucna. Vždyť na sklonku války plulo pod britskou vlajkou 61 bitevních lodí a 9 bitevních křižníků. Do nebe mohlo vzlétnout až 22 000 letadel, tehdy největší letecká síla na světě.¹¹

Velikost ozbrojených sil takového rozsahu v mírových dobách však byla neobhajitelná a britská vláda, i s vědomím hrozivých válečných dluhů vůči Spojeným státům, přistoupila k radikální redukci. Výmluvným příkladem je rychlost, s jakou byla tří a půl milionová armáda „osekána“ na jednu desetinu během pouhých dvou let. Nejproslulejším symbolem těchto změn se stalo tzv. desetileté pravidlo, které bylo bez větších protestů schváleno v roce 1919 na návrh premiéra Davida Lloyd George.¹² Jeho základem se stal předpoklad, že britské impérium se nebude účastnit žádné války příštích deset let a podle toho se měly upravit výdaje na obranu. Hledání úspor pokračovalo i v dalších letech a působení Výboru pro národní výdaje (*Committee on National Expenditure*) pod vedením sira Erica Geddesa ukončené tzv. „Geddesovou sekerou“ představovalo další tvrdou ránu pro britské ozbrojené síly. Za této situace sáhl dokonce obvykle loajální první lord Admirality (ministr námořnictva) Leopold Amery se svým prvním námořním lordem Davidem Beattym k neobvyklému kroku – veřejné kritice vládní politiky v tisku.¹³

Vedle stavu veřejných financí se druhou překážkou, která omezovala obrannou politiku, stala pacifistická nálada veřejnosti. Po masakrech na západní frontě se v Británii více než kdy jindy ozývala protiválečná hesla, nejvíce snad: „Už nikdy více!“ Právě skončená válka se měla stát válkou poslední a tomu měla napomoci nově založená Společnost národů.

Roky 1914-1918 sloužily i jako katalyzátor společenských změn. Pro 20. léta je charakteristický politický vzestup Labouristické strany. Je to však pouze jeden z viditelnějších posunů, ke kterým docházelo. Právě tato dekáda je dnes historiky identifikována jako opravdový konec dlouhé éry, ve které v britské politice rozhodovala úzká skupina vybraných aristokratů, kteří nebrali příliš vážně názory lidu na to, co je opravdový „národní zájem“, a také jako opravdový začátek doby, kdy většina populace považuje za důležité trvalé zlepšování sociálních služeb.¹⁴

¹¹ BARNETT Correlli. *The Collapse of British Power*. Gloucester: Alan Sutton Publishing Ltd., 1972, s. 73.

¹² ROBBINS Keith. *Appeasement*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1997, s. 56. TAYLOR, A.J.P., *English History: 1914-1945*, s. 230.

¹³ FABER David. *Speaking for England. Leo, Julian and John Amery. The Tragedy of a Political Family*. London: Pocket Books, 2007, s. 142. Srv. KENNEDY Paul. *The Realities behind Diplomacy: Background Influences on British External Policy 1865-1980*. London: Routledge, 1983, s. 257.

¹⁴ KENNEDY Paul. *Strategy and Diplomacy 1870-1945*. London: George Allen & Unwin, 1983, s. 29.

Pokud se vezmou všechny tyto aspekty v úvahu, lze jen souhlasit, že mír se stal pro Británii nejdůležitějším národním zájmem, jak otevřeně přiznávalo tajné memorandum ministerstva zahraničních věcí z roku 1926: „Máme vše, co chceme – snad i více. Naším jediným cílem je udržet si to a žít v míru ... Zachování rovnováhy sil a zachování statusu quo jsou našimi vůdčími principy po mnoho desetiletí a bude tomu tak i nadále.“¹⁵ Británie byla „plně uspokojenou“ velmocí, která válkou nemohla nic získat, ale vše ztratit. A podle toho také jednala.

1.2 Washingtonská konference

Ekonomická slabost hrála klíčovou roli i ve vztahu k největším námořním rivalům, Spojeným státům a Japonsku. Zásada dvou předí¹⁶ byla neudržitelná již před válkou a za současné situace bylo jasnější než kdykoliv před tím, že se námořní strategie musí od základů změnit. Řešením Admirality se stal standard jedné velmoci, tedy loďstvo natolik silné, aby se bylo schopno vypořádat s hrozbou největší konkurenční námořní velmoci. Byl zde ovšem „háček“, pokud by se objevilo vícero potenciálních protivníků, kteří by se navíc nacházeli na opačných koncích světa.¹⁷

Tyto obavy začaly brzy dostávat reálné obrysy. Ještě na imperiální konferenci v roce 1921 Lloyd George vyloučil, že staré mocnosti, tj. Německo, Rusko, Itálie a Francie, představují pro Británii hrozbu, a ujistil, že s velmocemi novými, tj. se Spojenými Státy a Japonskem, má impérium přátelské vztahy.¹⁸ Brzy poté však musel čelit klíčové volbě, protože se ukázalo, že není možné mít přátelské vztahy s oběma pacifickými mocnostmi současně. Vláda i delegáti dominií se rozdělili na dva tábory – obhájce pokračování aliance s Japonskem a příznivce sblížení se Spojenými státy za cenu ztráty asijského spojence.

Australský premiér Billy Hughes na konferenci prorocky varoval:

„Podívejte se na mapu a položte si otázku, co by se stalo tou velkou červenou skvrnou táhnoucí se od Indie přes Austrálii po Nový Zéland, kdyby nebylo britsko-japonské smlouvy. Kolik z těchto území a částí našeho impéria by zbylo, kdyby Japonsko bylo neutrální? Kolik, kdyby bylo naším nepřítelem? Je jisté, že námořní moc impéria by nemohla zachránit Indii a Austrálii a zároveň zůstat dost silnou na to, aby zadržela Německo v Kanálu a Irském moři ...“¹⁹

¹⁵ FARMER Alan. *Britain: Foreign and Imperial Affairs 1919-1939*. London: Hodder Headline, 2000, s. 10.

¹⁶ Doktrína dbající o sílu britského námořnictva v takovém rozsahu, aby bylo schopno zajistit si převahu nad spojeným loďstvem druhé a třetí největší námořní mocnosti.

¹⁷ NEIDPATH James. *The Singapore Naval Base and the Defence of Britain's Eastern Empire. 1919-1942*. Oxford: Clarendon Press, 1981, s. 8.

¹⁸ LOUIS William R. *British Strategy in the Far East, 1919-39*. Oxford: Oxford University Press, 1971, s. 52.

¹⁹ BARNETT Correlli. *Bojujte s nepřítelem zblízka: Britské válečné námořnictvo za druhé světové války. I. díl*. Praha: Paseka, 2006, s. 32.

Nicméně, nakonec převážil s blížící se konferencí ve Washingtonu názor, že Dálný východ a tolik potřebné námořní prázdniny ve zbrojení, které by ulehčily rozpočtu, jsou neoddělitelné a osud britsko-japonského spojení byl zpečetěn.

Tyto závěry potvrzuje i instrukce Výboru pro imperiální obranu pro britskou delegaci na blížící se konferenci, která začínala slovy: „Cílem delegace britského impéria je dosažení co nejtrvalejšího snížení výdajů na zbrojení ...“²⁰ Samotná konference byla úspěchem - Tichomoří bylo téměř na jedno desetiletí stabilizováno a výstavba bitevních lodí byla zastavena až do poloviny třicátých let. Od tohoto momentu se Admiralita soustřeďovala pouze na jednoho hypotetického protivníka, Japonsko. Již půl roku před cestou do Washingtonu, 2. května 1921, londýnská vláda dospěla k názoru, že Hong Kong je nebránitelný a rozhodla o vybudování námořní základny v Singapuru²¹, jako místa ideálně položeného vůči Japonsku – dostatečně daleko, aby nebylo vystaveno počátečnímu útoku, než dorazí hlavní loďstvo z Evropy, a zároveň dostatečně blízko pro následné vedení ofenzivních operací ve východních mořích.²²

1.3 Nejistá budoucnost RAF

V pádu Lloyd George lze určitě nalézt jistý paradox, že právě tento „vítěz války“ musel opustit premiérský úřad v důsledku nezvládnutí kritické situace na Blízkém východě při chanacké krizi, která přinesla vystřízlivění vnímání britské mocenské pozice ve světě. Za poznamenání pak stojí názor konzervativního dlouholetého poslance Roberta Boothbyho, že Chanak byl poslední momentem, kdy se Velká Británie postavila agresorovi před vypuknutím druhé světové války.²³ Do premiérského úřadu po překvapivém vývoji v Carlton Clubu nastoupil Andrew Bonar Law, který se pustil do dalšího kola hledání úspor a možnou cestu viděl i ve snížení nadbytečných vládních úřadů. Samuel Hoare uvádí ve svých pamětech, že ve chvíli, kdy mu nový premiér nabídl křeslo ministra letectví, dostal současně také varování, že „tento post může být zrušen během několika týdnů ... nezávislé letecké síly a ministerstvo letectví stojí příliš mnoho ...“²⁴

Prvotním úkolem Hoara, náčelníka leteckého štábu leteckého maršála Hugh Trencharda i celého ministerstva tak bylo uhájit vlastní existenci. To nebylo vůbec jednoduché, protože obě starší ozbrojené složky, armáda a námořnictvo, argumentovaly, že existence RAF je zbytečná a omezené armádní a námořní letectvo by bylo plně dostačující. Za této vypjaté atmosféry boje o přežití začal Trenchard používat při obhajobě RAF extrémní a agresivní argumentaci. Ta vedla k vytvoření vzorce zveličování v leteckých kruzích a současně velice vágní letecké strategii.²⁵ Vhodně byla použita „hrozba“ překvapivého leteckého útoku z Francie, která panovala v některých vládních kruzích na začátku 20. let. Pod jejím vlivem bylo rozhodnuto o vytvoření

²⁰ MCDONALD Kenneth J. The Washington Conference and the Naval Balance of Power, 1921-22. In HATTENDORF, J.B., JORDAN, R.S. (eds.). *Maritime Strategy and the Balance of Power: Britain and America in the Twentieth Century*. London: The Macmillan Press Ltd., 1989, s. 225.

²¹ NEIDPATH, J., *The Singapore*, s. 42.

²² Vedle Hong Kongu a Singapuru bylo třetí zvažovanou variantou také Sydney.

²³ BOOTHBY Robert. *I Fight to Life*. London: Victor Gollancz Ltd, 1947, s. 28.

²⁴ HOARE, S., *Empire of the Air*, s. 36.

²⁵ BIDDLE, T.D., *Rhetoric*, s. 69.

Metropolitního letectva o velikosti 52 perutí. Přestože vytyčené síly bylo dosaženo až o deset let později, RAF našlo svůj *raison d'être*.

Strach z bombardování byl nicméně nadále posilován. V roce 1924 byl v utajení vytvořen Výbor pro opatření proti náletům (*Air Raid Precautions Committee*). Jeho zpráva, která se stala základním dokumentem pro tuto oblast na dalších dvanáct let, obsahovala hrozivé cifry. Letecký štáb odhadoval, že v první den leteckých útoků dosáhnou ztráty na civilním obyvatelstvu až 5 000 mrtvých, druhý den 3 750 a následující dny se počet obětí ustálí na 2 500 denně.²⁶ Je samozřejmé, že vláda vzala zprávu výboru velice vážně a tyto přehnané odhady se staly důležitým faktorem v britském strategickém uvažování před druhou světovou válkou. „Stín bombardéru“ brzy nezaměstnával pouze mysl politiků a vojáků, ale stal se objektem fantastických úvah novinářů, spisovatelů a dokonce filmařů.²⁷

1.4 Koloniální služba

Jako bezprostřední důsledek versailleského uspořádání se britská armáda musela vypořádat se situací, kdy vojáci netvořili posádku pouze na početných místech v impériu, ale od roku 1918 byli rozmístěni na nových mandátních územích v Iráku a Transjordánsku a jako okupační armády v Porýní a Konstantinopoli. Pokud k těmto závazkům připočteme intervenci v ruské občanské válce a téměř válečnou situaci v Irsku (v červenci 1921 zde bylo vázáno 80 000 vojáků²⁸), vznikala kritická situace, kterou potvrzuje varování náčelníka generálního imperiálního štábu polního maršála Henry Wilsona z června 1920: „je extrémním nebezpečím, že armáda Jeho Veličenstva, rozestá po celém světě, není nikde silná, ale je všude slabá, a bez záloh, které by zachránily nebezpečnou situaci ...“²⁹

Dlouhodobějším problémem se ukázala strategie kontinentálního závazku. Válečné zapojení do masových pozemních bitev na západní frontě se stalo terčem ostré kritiky ze dvou stran – pacifistů a obhájců „tradiční“ britské strategie. Kritici se nacházeli i ve vlastních řadách a mnozí důstojníci se tázali, zda nemohlo být vítězství dosaženo za nižších ztrát? V armádě tak rostla nová generace, která hledala chyby učiněné v zákopech a byla rozhodnuta se z těchto chyb poučit.³⁰ Především díky nim se Británie poprvé ve své historii stala ve 20. letech vůdčí velmocí ve vojenském myšlení.

Ještě početnější skupinou ve velení armády byli důstojníci, kteří se po Velké válce těšili na návrat starých dobrých časů „pravé vojenské služby“ v koloniích, jež ve velké míře spočívaly ve sportovních a loveckých aktivitách. Kolosální vliv měla v tomto systému Indie. Ta před staletími změnila Británii z velmoci čistě námořní do velmoci kontinentální s 450 mil dlouhou

²⁶ CROSBY Travis L. *The Impact of Civilian Evacuation in the Second World War*. Worchester: Billing & Sons, 1986, s. 14. Celkové ztráty obyvatelstva z náletů za celou druhou světovou válku dosáhly 146 777 obětí. BIALER, U., *The Shadow*, s. 130.

²⁷ Nejznámější je snad kniha H.G. Wellse *The Shape of Things to Come*, která nastiňuje apokalyptickou vizi zhroutení společnosti pod náporom leteckých útoků. Kniha byla v roce 1936 zfilmována pod názvem *Things to Come* a dostalo se jí velké pozornosti.

²⁸ BOND, B., *British Military Policy*, s. 18.

²⁹ *Ibid.*, s. 30.

³⁰ SIXSMITH Eric K.G. *British Generalship in the Twentieth Century*. London: Arms and Armour Press, 1957, s. 163.

severozápadní vojenskou hranicí s nutností neustálé připravenosti. Kvůli Indii Britové museli sledovat integritu Afghánistánu, Íránu a Tibetu se stejnou ostražitostí jako hranice Nizozemí, Belgie a Francie.³¹

Vzhledem k výše uvedenému není poválečný odvrát od Evropy až tak překvapivý. Roku 1922 po dlouhých jednáních zkrachoval plán anglo-francouzského spojení v době míru a vzájemné vztahy se naopak začaly prudce zhoršovat. S francouzskou okupací Porúří dokonce britský velvyslanec v Berlíně lord d'Aberton napsal: „Naléhavou otázkou byla bezpečnost, ne Francie před Německem, ale Německa před Francií.“³² Přestože stála Evropa až na druhém místě bezpečnostních priorit (prvním bylo impérium), v Londýně sílilo přesvědčení, že v krátkodobém měřítku – než získá Společnost národů potřebnou autoritu – se Británie musí aktivně vložit do problematických francouzsko-německých vztahů, aniž by to ovšem přineslo další zátěž pro omezené imperiální zdroje. Rýnský garanční pakt z října 1925 se tak stal ideálním, ale také povrchním, řešením britských starostí a následující roky jsou oprávněně popisovány jako období iluze, že „v Evropě jde všechno dobře“.³³

1.5 Komise a výbory

Jedním ze specifických rysů britského vládního systému je pozice, kterou zastávaly a zastávají různé komise a výbory. Zvláště mezi světovými válkami lze identifikovat jejich výjimečné postavení. Nejvýznamnějším byl Výbor imperiální obrany (*Committee of Imperial Defence*, CID), který stál na pomyslném vrcholu pyramidy tvořené spleťou strukturou podřízených výborů a podvýborů. Pozice Výboru byla dána již jejími členy – předsedou byl premiér a dále zde zasedali kancléř pokladu, ministři zahraničních věcí, kolonií, pro Indii, letectva, války, první lord Admirality, stálý podtajemník ministerstva financí (z pozice ředitele Státní služby) a náčelníci štábů.³⁴ CID tak plnil důležitou úlohu fóra. Poprvé v britské historii se zde pravidelně kolem jednoho stolu scházeli političtí a vojenští představitelé. Pomyslným ztělesněním tohoto uspořádání byl Maurice Hankey, který pracoval jako tajemník vlády i výboru.

Tato struktura obranných institucí byla po většinu 20. let zpochybňována. Válka prokázala, že spolupráce vojenských složek, každé spravované vlastním ministerstvem, nevede k dobré spolupráci. Ve vládě i v parlamentu se diskutovalo o dvou variantách – vytvoření ministerstva obrany a posílení role CID.³⁵ Celá záležitost byla nakonec svěřena v roce 1924 Podvýboru národní a imperiální obrany (*Sub-committee on National and Imperial Defence*). Jeho činnost se zpětně ukazuje jako nejdůležitější šetření ve vztazích mezi obrannými

³¹ BARNETT, C., *The Collapse*, s. 76.

³² Citováno dle: ORDE Anne. *Great Britain and International Security 1920-1926*. London: Swift Printers Ltd., 1978, s. 55.

³³ MOWAT, C.L., *Britain*, s. 343.

³⁴ JOHNSON Franklin A. *Defence by Committee. The British Committee of Imperial Defence, 1885-1959*. London: Oxford University Press, 1960, s. 222.

³⁵ PHILPOTT William J. The Campaign for a Ministry of Defence, 1919-36. In SMITH, P. (ed.). *Government and the Armed Forces in Britain, 1856-1990*. London: The Hambledon Press, 1996, s. 110-112.

institucemi mezi světovými válkami a finální doporučení znamenalo triumf CID, který si tak zachoval ústřední pozici v britské obranné mašinérii až do roku 1936.³⁶

Jedním z klíčových bodů závěrečné zprávy se stalo institucionalizování podvýboru náčelníků štábů (*Chiefs of Staff, COS*), kteří se poprvé začali scházet už v době chanacké krize a Hankey následně navrhl, aby z toho vzniklo trvalé uspořádání.³⁷ Skládal se z (většinou nepřítomného) premiéra, náčelníků štábů tří ozbrojených složek a nepostradatelného tajemníka Hankeyho. Tito muži nesli „individuální a kolektivní odpovědnost za podávání rad v obranné politice jako celku“.³⁸ Bylo pravděpodobně nevyhnutelné, že náčelníci štábů začali spolupracovat až za dalších deset, ne-li patnáct let a teprve tehdy se COS stali integrálním a nepostradatelným prvkem celého obranného plánování britského impéria. Důvody se nehledají těžko – světová válka přivedla do čela ozbrojených složek dominantní osobnosti jako admirála Beattyho, leteckého maršála Trencharda a polního maršála Wilsona, kteří pod tlakem finančních úspor jen těžko hledali společnou řeč.

Tyto okolnosti jen posilovaly dominantní postavení ministerstva financí. Vláda po většinu meziválečného období vždy slyšela více na argumenty úředníků ministerstva financí než vojáků (zvláště pokud nebyli schopni nalézt ani společnou řeč), a tak se podíl národních zdrojů věnovaných na obranu pomalu zmenšoval. Ministerstvo financí jednalo o rozdělení těchto omezených zdrojů s každou vojenskou složkou odděleně při neexistenci ministerstva obrany a zasahovalo tímto způsobem přímo do vytváření i vykonávání obranné politiky. Další cestou byla účast zástupců ministerstva financí v rozličných výborech a podvýborech v rámci labyrintu systému CID. To jim umožňovalo získávat od prvotních úvah informace o vojenských požadavcích a najít jejich slabá místa pro jejich pozdější projednávání ve vládě, nebo naopak od počátku plánování upozorňovat na omezenost finančních zdrojů a ovlivňovat tak celou přípravnou fázi obranného plánování.³⁹

1.6 Starosti admirálů

Rozhodnutí z května 1921 o vybudování námořní základny v Singapuru nemělo mít dlouhého trvání. Historicky první labouristická vláda pod vedením Ramsayho MacDonalda využila neshod vojenských expertů a 5. března 1924 zastavila přípravy výstavby. Však již dříve právě MacDonald mluvil o Singapuru jako o „kolosální pošetilosti“ a „divoké a zbytečné eskapádě“.⁴⁰ Labouristické stanovisko však mělo ještě kratšího trvání než postoj předešlý a jakmile se po říjnových volbách dostali konzervativci opět k moci, zvrátili již v listopadu rozhodnutí předešlé vlády. Winston Churchill, Baldwinova překvapivá volba na kancléře

³⁶ PHILPOTT W.J., *The Campaign*, s. 122.

³⁷ GOOCH John. *The Chiefs of Staff and the Higher Organisation for Defence in Britain, 1904-84*. In HATTENDORF, J.B., JORDAN, R.S. (eds.). *Maritime Strategy and the Balance of Power: Britain and America in the Twentieth Century*. London: The Macmillan Press Ltd., 1989, s. 42.

³⁸ ISMAY Hastings L. *Memoirs of Lord Ismay*. London: Heinemann, 1960, s. 51.

³⁹ PEDEN George C. *British Rearmament and the Treasury: 1932-1939*. Edinburgh: Scottish Academic Press, 1979, s. 14, 26-31.

⁴⁰ HAMILL Ian. *The Strategic Illusion. The Singapore Strategy and the Defence of Australia and New Zealand*. Singapore: Singapore University Press, 1981, s. 71.

pokladu, se však chopil příležitosti ušetřit a inicioval vyšetřování, nakolik je základna opravdu potřebná.

Jeho úsporné tažení nepřímo podpořila neschopnost náčelníků štábů shodnout se na obraně základny („*Air versus Guns controversy*“), která rozdělila COS takřka na 8 let a vedla téměř k jejich rozpadu.⁴¹ Podvýbor pro záležitosti Singapuru (*Singapore Sub-Committee*) se stal místem ostrých střetů nejen mezi obhájci a odpůrci pevnosti, ale i mezi obhájci samotnými. Bylo proto snad logickým vyústěním, že Churchill s názorem, že během života jeho i jeho dětí je nemyslitelný „pokus Japonska napadnout a kolonizovat Austrálii silou“,⁴² dosáhl omezení výstavby a celá základna tak byla s přispěním nedostatečné vůle následujících vlád dokončena až v roce 1938, kdy byly rozmístěny poslední dělostřelecké baterie.

Než byla konzervativní vláda Stanleyho Baldwina opět vystřídána v roce 1929 labouristy, učinila několik rozhodnutí s dalekosáhlým významem. Churchill napotřetí⁴³ téměř „uspěl“ v rozbití vlády, ve které zasedal, nad otázkou výdajů na námořnictvo a varoval Baldwina, že pokud budou požadavky Admirality splněny, „sterilizují a paralyzují celou politiku vlády. Nebude zde nic pro daňového poplatníka ani pro sociální reformu“.⁴⁴ Churchillova aktivita tímto ovšem neskončila a pod jeho vlivem bylo rozhodnuto rozvést desetileté pravidlo *ad absurdum*. Od ledna 1928 přestalo být pravidlo podrobováno periodickému kritickému hodnocení a začalo se prodlužovat automaticky. Slovy Hankeyho, „mírová budoucnost Anglie byla prodloužena s každým novým východem slunce ...“⁴⁵

Vláda pokračovala v úsporném kurzu i na mezinárodní scéně, kdy vystupovala velice vstřícně k různým odzbrojovacím návrhům. Tento postup vedl k ostrému varování prvního námořního lorda, že pokud vláda přistoupí na nižší počet než 70 plavidel, „budeme mít nedostatečný počet křižníků k ochraně našeho obchodu ... a postavíme Velkou Británii do podřízeného postavení vůči Spojeným státům“.⁴⁶ O čtyři roky později, jeho nástupce psal ve stejném duchu:

„Zatímco jiné země v posledních letech zvýšily námořní výdaje, Britské společenství se smířilo s námořní silou, která je za určitých okolností zcela jistě nižší než síla nutná k udržení našich námořních komunikací v případě, že budeme zavlečeni do války. Ve zdrojích nezbytných k obraně, v modernizaci válečných lodí ... jsme pod úrovní ostatních velmocí ...“⁴⁷

⁴¹ NEIDPATH, J., *The Singapore*, s. 91.

⁴² HAMILL, I., *The Strategic*, s. 103.

⁴³ Poprvé v roce 1909 byl Churchill ve prospěch jejich snížení. O čtyři roky později, 1913-1914, naopak kabinet přesvědčil o nutnosti jejich radikálního nárůstu.

⁴⁴ JENKINS Roy. *Churchill*. London: Pan Books, 2002, s. 395.

⁴⁵ POWERS, Barry D. *Strategy without Slide-Rule: British Air Strategy, 1914-1939*. London: Croom Helm Ltd, 1976, s. 169.

⁴⁶ CAB 23/55. Dostupné na <<http://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/defence-policy-1919-1932.htm>>, ověřeno k 1.5. 2011.

⁴⁷ BARNETT, C., *Bojujte*, s. 48.

2. Kritické intermezzo I

Když v květnu 1929 nastupoval MacDonald podruhé do premiérského úřadu, byly poválečné mírové uspořádání a dobrá vůle v mezinárodních vztazích na svém pomyslném vrcholu. Během následujících dvou let se situace radikálně změnila a „nadějný internacionalismus dvacátých let byl pryč“.⁴⁸ Radikálním proměnám se nevyhnula ani vnitropolitická scéna. Světová hospodářská krize tvrdě zasáhla křehkou britskou ekonomiku, která se konečně vzpamatovala z poválečné deprese. Právě tento okamžik měl Hosbawn na mysli, když napsal, že „mezi světovými válkami se z tradiční viktoriánské ekonomiky staly trosky“!⁴⁹ Labouristická vláda se ocitla v situaci, se kterou se nebyla schopna vypořádat, ba dokonce ani najít vnitrostranickou shodu nad dalším směřováním země v kritické chvíli. Události nabíraly rychlý spád a vše vyvrcholilo rozkolem strany nad otázkou rozpočtu. Předseda strany a premiér MacDonald, od nynějška zrádce pro většinu labouristů, se dohodl s vůdcem konzervativní opozice Baldwinem a vytvořili společně s liberály v srpnu 1931 tzv. Národní vládu. Následující měsíc Británie opustila zlatý standard a o pouhých několik týdnů později se konaly volby, které Národní vládě potvrdily silný „doktorský mandát“ na vyléčení britského hospodářství.

Národní vláda neexistovala ještě ani měsíc a na Dálném východě vypukla krize nevídaných rozměrů a stabilita vybudovaná pro tento region na závěrech Washingtonské konference se rychle hroutila. Zjevná japonská agrese v Mandžusku si žádala ráznou reakci mezinárodního společenství, která se však nedostavila. Británie samotná zaujala velice obezřetný postoj při uplatňování sankcí. Stanovisko Londýna se příliš nezměnilo od roku 1924, kdy konzervativní vláda, Hankey, ministerstvo zahraničních věcí i vojenští představitelé uvědomující si rozsáhlé imperiální závazky nepřímo odmítli tzv. Ženevský protokol. Hankeyho názor je vypovídající za mnohé další, když byl přesvědčen, že aplikace sankcí by dopadla především na Británii, a to by ji mohlo zatáhnout do konfliktů, které pro ni nebyly životně důležité a pro které byla špatně vybavena.⁵⁰ Tento vývoj se měl stát temnou předzvěstí věku rozkladu mezinárodního řádu.

Uvedené události z podzimu 1931 měly dalekosáhlejší význam, než si kdokoli v tehdejší době dokázal představit. Jednalo se o opravdový zlomový moment, který určoval podobu britské vlády a její politiky po dalších devět let. Byl to rok nástupu Národní vlády, jejíž dominance byla ukončena až katastrofálním norským tažením v roce 1940.

⁴⁸ MOWAT, C.L., *Britain*, s. 413.

⁴⁹ Citováno dle: KENNEDY, P., *Strategy and Diplomacy 1870-1945*, s. 98.

⁵⁰ ROSKILL Stephen. *Hankey: Man of Secrets, Volume III, 1931-1963*. London: Collins, 1974, s. 27.

3. První polovina třicátých let

3.1 Konec ženevských nadějí

Z dosavadního textu je patrné, že všechny poválečné britské vlády sledovaly z mnoha rozličných důvodů linii odzbrojení. Proto v Británii panovala velká očekávání se zahájením odzbrojovací konference v Ženevě 2. února 1932. Zhoršující se mezinárodní situace i nárůst militarismu však nepomáhaly už tak obtížným diskuzím, ve kterých se zejména střetával německý požadavek rovnosti s francouzským požadavkem bezpečnosti. Po určitém čase bylo očividné, že se obecná shoda nenajde, zvláště když londýnská vláda dala již dříve jasně najevo, že se na kontinentě odmítá angažovat nad rámec Locarna.⁵¹

Za těchto okolností se Britové především soustředili na otázku, jež dlouhodobě znepokojovala politiky i veřejnost – hrozbu vojenského letectva a leteckého bombardování. Britská delegace se postavila do čela pokusů zakázat je, ale brzy byly její cíle vnitřně podemílány RAF, které opět bojovalo o vlastní existenci. Již před zahájením konference náčelník leteckého štábu letecký maršál John Salmond varoval, že RAF je až páté největší letectvo světa a přitom je Británie extrémně zranitelná ze vzduchu: „Hlavní město je ve výjimečném slova smyslu srdcem, arsenálem a pokladnicí impéria ... je v něm a kolem něj soustředěna jedna třetina našeho národního bohatství“, a současně je ovšem snadným cílem po patnáctiminutovém letu z kontinentu.⁵²

O potřebě letectva se tak názory ministerstva zahraničních věcí a letectví zásadně rozcházejí. Na stranu diplomatů se přidali i zástupci armády a námořnictva, ale Salmond vytáhl další trumf, když upozornil na klíčovou roli letectva v udržování pořádku uvnitř impéria. RAF se po celá 20. léta podílelo na efektivní správě kolonií na Blízkém a Středním východě a kvůli jedné „dohodě na papíře“ mělo být vše ohroženo? Po dlouhých diskuzích se Baldwin rozhodl odpovědět na tuto otázku kladně. S ohledem na vývoj v Německu však přišlo rozhodnutí pozdě. Britské rozpačité působení na konferenci ukončil odchod německé delegace z jednání v říjnu 1933 na příkaz nové německé vlády Adolfa Hitlera. V červnu 1934 byla konference přerušena, natrvalo.

Je rovněž vhodné na tomto místě uvést, že Velká Británie se omezení vojenského letectva nevzdala a po zbytek 30. let věnovala Národní vláda této otázce prominentní místo ve své agendě. Je to pochopitelné, když si uvědomíme, že pokud by bylo dosaženo zákazu vojenského letectva, britské impérium by se vrátilo do dob, kdy jeho srdce bylo prakticky nezranitelné a spojení s ostatními částmi říše závislé pouze na námořní moci. V jednáních s Německem na podzim 1938 o „leteckém paktu“ vyšlo plně najevo, nakolik je otázka pro Brity

⁵¹ RICHARDSON Dick. The Geneva Disarmament Conference 1932-34. In RICHARDSON, D., STONE, G. (eds.). *Decisions and Diplomacy: Essays in Twentieth-Century International History*. London: Routledge, 1995, s. 68.

⁵² MILINGER Phillip S. Clipping the Bomber's Wings: The Geneva Disarmament Conference and the Royal Air Force, 1932-1934. *War in History* 6/3, 1999, s. 306-330.

důležitá, když v rámci dohody *quid pro quo* byli ochotni vzdát se námořní blokády jako nástroje vedení války.⁵³ Není třeba dodávat, že ani jedna iniciativa nakonec nebyla úspěšná.

3.2 Na vlně pacifismu

Krachu ženevské konference a pacifistické kritiky využila labouristická strana k útokům na vládu a k hraní „mírové karty“. Británie už od počátku 20. let pociťovala neobvykle silné pacifistické naladění veřejnosti. Patrné je to na nárůstu počtu členů podporujících Společnost národů – několik dní před uzavřením příměří čítaly jejich dvě skupiny 6 841 členů, v roce 1925 měla Unie pro Společnost národů samotná 255 469 a o dalších šest let později dosáhla svého vrcholu s členskou základnou okolo 950 000 lidí.⁵⁴ Labouristická strana se pod vedením George Lansburyho připojila k takto naladěné veřejnosti na své výroční konferenci v roce 1932, kdy zavrhl myšlenky, že by se Británie účastnila války „kdekoli a kdykoli“. Takový byl oficiální postoj opozice Vlády Jejího Veličenstva k obranným záležitostem.⁵⁵ A brzy jej Lansbury uvedl do praxe svým požadavkem, aby byly britské lodě a jednotky zcela staženy z Dálného východu s cílem zabránit třeba i náhodné srážce s japonskými jednotkami.⁵⁶

Spíše svojí symbolikou než významem⁵⁷ se stala slavnou rezoluce Oxfordské unie z února 1933, která britské veřejnosti oznamovala, že se univerzitní studenti rozhodli nebojovat za žádných okolností za svého krále a zemi.⁵⁸ Daleko důležitější se ukázaly říjnové doplňovací volby ve východním Fulhamu. Labouristický kandidát John Wilmot, mající ve svém programu rozpuštění armády a odzbrojení RAF, předvedl nevídaný obrat, když tento bezpečný konzervativní obvod získal, poté co téměř zdvojnásobil počet hlasů pro *Labour Party* z posledních voleb. Pro Národní vládu to však byl teprve začátek a následné doplňovací volby v Kilmarnocku, Shiptonu, Rusholmu a Rutlandu a Market Harborough skončily vždy těžkou porážkou jejích kandidátů.⁵⁹ Labouristická vláda s premiérem Lansburym se stávala s blízcími se volbami stále více a více reálnou možností.

Nejvlivnější muž Národní vlády Stanley Baldwin si uvědomoval vážnost situace, ve které se celá otázka obrany stávala „zmateným a vysoce emotivním tématem“.⁶⁰ On sám byl čím dál více skeptický ke Společnosti národů. Systém kolektivní bezpečnosti bez účasti Spojených

⁵³ BIALER Uri. 'Humanization' of Air Warfare in British Foreign Policy on the Eve of the Second World War. *Journal of Contemporary History* 13/1, 1978, s. 79-96. Také po mnichovské konferenci vyjádřil Chamberlain naději na oživení jednání o zákazu leteckého bombardování a bral vážně předstíraný Hitlerův zájem o tuto otázku. PARKER Robert A.C. *Chamberlain and Appeasement: British Policy and the Coming of the Second World War*. Chippenham: The Macmillan Press Ltd, 1995, s. 185.

⁵⁴ CALLAGHAN, John. *The Labour Party and Foreign Policy: A History*. Abingdon: Routledge, 2007, s. 69.

⁵⁵ BOOTH Arthur H. *British Hustings 1924-1950*. London: F. Muller, 1956, s. 141.

⁵⁶ GORDON Michael R. *Conflict and Consensus in Labour's Foreign Policy 1914-1965*. Stanford: Stanford University Press, 1969, s. 65.

⁵⁷ Srv. CEADEL Martin. *Pacifism in Britain 1914-45: The Defining of a Faith*. Oxford: Clarendon Press, 1980, s. 127.

⁵⁸ MOWAT, C.L., *Britain*, s. 422.

⁵⁹ JAMES Robert R. *The British Revolution: British Politics 1880-1939, Volume II*. Cambridge: University Press, 1977, s. 260.

⁶⁰ CEADEL Martin. Interpreting East Fulham. In COOK, C., RAMSDEN, J. (eds.). *By-Elections in British Politics*. London: The Macmillan Press Ltd, 1973, s. 131.

států, Německa a Japonska hodnotil jako „perfektně neuskutečnitelný“ a sankce považoval za chybné.⁶¹ Současně se dostal pod vnitrostranický tlak. Na zasedáních konzervativní strany rostla podpora zbrojení a druhý muž ve straně, kancléř pokladu Neville Chamberlain, volal po prezentaci „pevného odhodlání posílit vojenskou pozici Británie a oslovit národ s obranným programem“.⁶²

3.3 První kroky k nápravě

V souvislosti s krizí v Mandžusku prohlásili náčelníci štábů ve svém výročním přehledu⁶³ pro rok 1932 Hong Kong a Singapur za nebránitelné a celou oblast Dálného východu vystavenou japonské agresi. Jako hlavní viník bylo označeno desetileté pravidlo, když jej COS identifikovali jako původce „obecné neznalosti faktů a neoprávněného pocitu uspokojení“.⁶⁴ Zpráva byla natolik přesvědčující ve svém pesimistickém hodnocení britské obrany, že vláda tajně⁶⁵ 23. března rozhodla o zrušení desetiletého pravidla. Nicméně bezprostřední efekt to nepřineslo – vždyť teprve před šesti měsíci bylo upuštěno od zlatého standardu a zemi tížily velké dluhy a nezaměstnanost! Za takové situace dominoval názor ministerstva financí, že „dnešní ekonomická a finanční rizika jsou zdaleka těmi nejzávažnějšími a nejnaléhavějšími, kterým země musí čelit“.⁶⁶ Výmluvnou výpovědí tohoto postoje se stal rozpočet s nejnižšími výdaji na obranu za celé meziválečné období.⁶⁷

Výroční zpráva pro rok 1933 se nesla v podobném, ne-li ještě pochmurnějším, duchu, a dokonce i obhájcí postupu ministerstva financí si začali uvědomovat, že ozbrojené síly brzy nebudou schopny zajišťovat ani elementární bezpečnost impéria. Generál Henry Pownall, zástupce Hankeyho v CID, si 19. května poznamenal do deníku:

„Potíž je bez pochyby, že během posledních tří měsíců se celé centrum zájmů posunulo z Dálného východu (kde Japonsko má všechno, co chce, protože nikdo mu v tom nemůže bránit, teď ani v budoucnu) nejspíš do Evropy – k našemu starému příteli Německu s jeho ultranacionalistickou, šavlemi chrastící nacistickou vládou. A tak budeme trpět poplachy a vyrušeními po celém světě a jak jsme všude slabí, budeme postupně panikařit na severu, jihu, východě a západě.“⁶⁸

⁶¹ BOOTH, A.H., *British Hustings*, s. 161. YOUNG Kenneth. *Stanley Baldwin*. London: Weindenfeld and Nicolson Ltd, 1976, s. 103.

⁶² RAMSDEN John. *The Age of Balfour and Baldwin 1902-1940*. London: Longman, 1978, s. 342. ELLINGER, J., *Neville Chamberlain*, s. 82.

⁶³ Výroční přehledy vojenské pozice země ve světě byly COS připravovány pro vládu a CID od roku 1926 na základě pravidelného vyhodnocení bezpečnostních hrozeb prováděného ministerstvem zahraničních věcí.

⁶⁴ BOND, B., *British Military Policy*, s. 95.

⁶⁵ Rozhodnutí bylo zveřejněno až o celé čtyři roky později.

⁶⁶ HOWARD, M., *The Continental Commitment*, s. 97-98.

⁶⁷ TAYLOR, A.J.P., *English History: 1914-1945*, s. 364.

⁶⁸ BOND, B. (ed.), *Chief of Staff*, s. 16.

Důsledkem tohoto vzrůstajícího uvědomování si vlastní slabosti byl v listopadu vytvořen Výbor pro vojenské požadavky (*Defence Requirements Committee, DRC*). Jeho členy se stali náčelníci štábů⁶⁹, stálý podtajemník ministerstva zahraničí Robert Vansittart, stálý podtajemník ministerstva financí Warren Fisher⁷⁰ a nezbytný Maurice Hankey.

Důležitost DRC je pro start a směřování britského zbrojení nezpochybnitelná na rozdíl od interpretace jeho průběhu a závěrů.⁷¹ Vzhledem k omezenému rozsahu práce se spokojím převážně s konstatováními obecně přijímaných soudů. Je až překvapivé, že na většině zasedání výboru to byla především „byrokratická aliance“ Vansittarta a Fishera, která se chovala alarmisticky. Generál Pownall, který se účastnil, si zapsal:

„Je s podivem, jak právě náčelníci štábů byli ve všech otázkách tím zmírňujícím vlivem ve výboru. Civilisti, jejichž předpokládanou linií bylo držet nemožné požadavky ozbrojených sil na nízké úrovni, byli souvisle tou alarmistickou skupinou žádající rychlejší a mohutnější zbrojení.“⁷²

Pro oba podtajemníky byly také charakteristické silné germanofobní a antiamerikanistické postoje, které se promítly do výsledné zprávy.

Ta je často označována za přelomový bod v britské meziválečné obranné politice, protože představuje první reálné kroky k nápravě stavu ozbrojených sil. Mezi jinými byla dána priorita dokončení Singapuru a expedičním silám, které měly zajistit integritu Nizozemí a Belgie, jež „je pro nás životně důležitou, abychom získali hloubku v obraně Londýna“.⁷³ Jako základní potenciální protivník bylo identifikováno Německo,⁷⁴ které získalo postavení dlouhodobé primární hrozby v britských očích poprvé od první světové války, nicméně Dálný východ si zachoval status hlavního strategického nebezpečí ke spokojenosti admirála Chatfielda. Až na druhém místě skončila Evropa a na třetím Indie.

Vláda a především Chamberlain už tolik se závěrečnou zprávou DRC spokojení nebyli. Kancléř pokladu vnímal jako nejvyšší hrozbu německé letectvo, a tak požadoval, aby došlo ke změně priorit – Německo musí dostat přednost před Japonskem i v krátkodobém horizontu a RAF před ostatními složkami. Náčelníci štábů argumentovali, že Němci nemohou tak rychle

⁶⁹ Ve složení: předseda COS a první námořní lord Ernle Chatfield, náčelník generálního imperiálního štábu Archibald Montgomery-Massingberd a náčelník leteckého štábu Edward L. Ellington.

⁷⁰ Mající Watterem připisovanou pozici „neoficiálního ministra obrany“. WATT Donald C. *Personalities and Policies. Studies in the Formulation of British Foreign Policy in Twentieth Century*. London: Longmans, 1965, s. 103. V této souvislosti je zajímavé, že podobnou pozici si ve svém deníku nárokoval i Chamberlain: „Prakticky jsem převzal řízení obranných požadavků země ...“ FEILING Keith. *The Life of Neville Chamberlain*. London: 1946, s. 258.

⁷¹ Viz ELLINGER, J., *Neville Chamberlain*, s. 56-59. NEILSON Keith. *The Defence Requirements Sub-Committee, British Strategic Foreign Policy, Neville Chamberlain and the Path to Appeasement*, *English Historical Review* 118/477, 2003, s. 651-684.

⁷² BOND, B. (ed.), *Chief*, s. 38.

⁷³ BOND, B., *British Military Policy*, s. 197-8.

⁷⁴ Vansittart razil zásadu, že „musíme na prvním místě udržet mír v Evropě, to by hodně pomohlo udržet situaci na Dálném východě“. CROZIER William P. *Off the Records: Political Interviews, 1933-43*. London: Hutchinson, 1973, s. 23.

zbrojit a že letecké údery nemohou být natolik účinné, jak předpokládala zpráva Výboru pro opatření proti náletům z roku 1925.⁷⁵ Tyto námitky Chamberlain neakceptoval. Řešením pro něj bylo soustředění se na letectvo a námořnictvo a omezení armády na imperiální povinnosti. První linií obrany se tak mělo stát RAF, které muselo dostat i více financí. Je více než pravděpodobné, že jeho návrhy měly i politické pozadí. Jakákoli zmínka o intervenci v Evropě by nebyla přijata pacifistickou veřejností, která se současně nejvíce obávala právě leteckých útoků.

Nakonec Chamberlain s podporou Fishera a dalšího vlivného člena Národní vlády Johna Simona převážně uspěl: navrhované výdaje na armádu byly sníženy na polovinu, modernizace bitevních lodí byla odložena a omezené zdroje se nasměrovaly do vybudování letecké obrany Británie. COS mohli vládní rozhodnutí pouze zklamaně okomentovat jako „unilaterální ozbrojení jediné ozbrojené složky“.⁷⁶ Mnohem otevřenější byl k Chamberlainovi ve svém deníku Pownall: „je pod dojemem toho, že se může jít do války s omezeným závazkem, např. leteckým, a odstříhnout veškerý příspěvek na zemi. Smrtelně nebezpečné. Za takové strategické myšlení by se stydělo i dítě na základní škole.“⁷⁷

Neilson v Chamberlainově „překroucení“ doporučení výboru vidí i následně rychle se zhoršující postavení královského námořnictva ve světě. Tato Admirálostou úzkostlivě vnímaná slabost podle něj nakonec vedla k Anglo-německé námořní dohodě a zoufalým pokusům o zajištění mezinárodní shody nad pokračováním omezení námořního zbrojení.⁷⁸ Důležité však bylo, že v roce 1934 se znovuvyzbrojení stalo oficiální politikou a od následujícího roku bylo pomalu uváděno v život.

3.4 Rozcházející se pohledy

Jednání a závěry DRC i jejich následná politická modifikace hodně napovídaly o tom, jak vnímají a interpretují bezpečnostní rizika impéria jednotliví mocnější hráči ve Whitehallu. Už tak složitý proces vytváření obranné politiky ztěžoval po krizi roku 1931 zesílený hlas ekonomických ministerstev – financí, obchodu, zemědělství a práce – která ohrožovala vedoucí úlohu ministerstva zahraničních věcí ve vytváření zahraniční politiky. Jako výmluvný příklad může posloužit střet mezi Chamberlainem a Vansittartem nad zprávou DRC. Přestože se oba muži shodovali ohledně primární německé hrozby, každý viděl naprosto odlišnou cestu, jak jí čelit. Vansittart byl přesvědčený zastánce politiky rovnováhy sil, pro kterou spatřoval jako nutný předpoklad přímé zapojení Británie do evropského dění s pomocí silných expedičních sil. Kancléř pokladu naopak věřil, že není vůbec potřeba budovat početná pozemní vojska, pokud RAF bude natolik silné, aby Němce i od pouhé myšlenky agrese dostatečně odradilo.⁷⁹ Raynolds proto není daleko od pravdy ve svém rámcovém závěru, že „britská politika mezi léty

⁷⁵ SMITH, M., *British Air Strategy*, s. 135-7. BIALER, U., *The Shadow*, s. 57.

⁷⁶ WATT, D.C., *Personalities*, s. 107.

⁷⁷ BOND, B. (ed.), *Chief*, s. 42.

⁷⁸ NEILSON, K., *The Defence Requirements*, s. 651-684.

⁷⁹ MCKERCHER Brian J.C. *The Foreign Office, 1930-39: Strategy, Permanent Interests and National Security*. In JOHNSON, G. (ed.). *The Foreign Office and British Diplomacy in the Twentieth Century*. Abingdon: Routledge, 2005, s. 96-7.

1934 a 1936 může být popsána jako hledání anglo-německé *entente* podpořené efektivní leteckou bombardovací silou schopnou působit jako odstrašující faktor“.⁸⁰

Příznačný na daném příkladě je i fakt, že diskuze byla z obou stran vedena civilisty. Náčelníci štábů, přestože dosáhli na začátku 30. let výrazných úspěchů jako zrušení desetiletého pravidla nebo vytvoření DRC, byli stále vnitřně rozpolcení v otázkách společné strategie a vojenských priorit v případné válce s Japonskem či Německem.⁸¹ Tři ozbrojené složky tak čelily dvěma (a od roku 1935 třem) hrozbám na různých místech ve světě, a navíc každá s vlastním válečným plánem. Mnohdy nevyřešené doutnající spory nabíraly opět na síle s rostoucím mezinárodním napětím a naléhavostí činit rozhodnutí. Pro armádu se jevila bezpečnost Belgie a Nizozemí jako klíč k obraně samotné Británie. Proti tomu protestovalo ministerstvo letectví, které za podmínku přežití vidělo leteckou sílu a armádní názor považovalo pouze za prostředek k posílení pozic ministerstva války v boji o peníze.⁸²

Druhou „válečnou frontu“ vedlo RAF na chodbách Whitehallu s Admirálitou. Nebyla to pouze „*Air versus Guns controversy*“, ve které si letci nárokovali hlavní odpovědnost při obraně Singapuru a zpochybňovali účinnost pozemních baterií chránících pevnost. Stejným způsobem Trenchard a jeho následovníci začali zpochybňovat bitevní lodě, „svaté modly“ většiny admirálů, a snažili se přesvědčit odpovědné politiky, že ve věku letadel jde o zastaralé zbraně. Spor vyvrcholil založením Výboru pro bitevní lodě (*Capital Ship Committee*), který nakonec finální rozhodnutí ve prospěch RAF neučinil. Značně tomu přispěla i přesvědčivá argumentace admirála Chatfielda:

„Jestliže znovuvybudujeme bitevní loďstvo a utratíme v tom miliony, a pak přijde válka a letci mají pravdu ... naše peníze budou z velké části vyhozeny. Ale pokud je znovu nepostavíme a přijde válka a letci se mýlí a nebudou schopni zničit nepřátelské bitevní lodě ... pak ztratíme britské impérium.“⁸³

Z uvedeného lze vyvodit závěr, že se náčelníci štábů nedokázali shodnout ani na velké strategii, ani na množství a použití vlastních zbraní. Situaci však ztěžoval názorový nesoulad i v otázce, jakých zbraní by použily nepřátelské velmoci. Odpovídaje na dotazník týkající se pravděpodobné podoby války s Německem, první námořní lord prorokoval klasické střetnutí velkých bitevních loďstev, ze kterých vzejde vítěz,⁸⁴ náčelník generálního imperiálního štábu očekával, že německé letectvo bude použito na podporu postupujících armád, a náčelník leteckého štábu vyslovil předpoklad, že Němci zaujmou vůči Francii obranné postavení a použijí letecké síly k překonání jejich připravených opevnění.⁸⁵

⁸⁰ REYNOLDS David. *Brittania Overruled: Power and Policy in the 20th Century World*. London: Longman, 2000, s. 124.

⁸¹ BOND, B., *British Military Policy*, s. 210-212.

⁸² SMITH, M., *British Air Strategy*, s. 94. BIALER, U., *The Shadow*, s. 41.

⁸³ CHATFIELD, A.E., *It Might Happen Again*, s. 99.

⁸⁴ Pozoruhodný názor, pokud se vezme v úvahu zkušenost první světové války.

⁸⁵ GOOCH, J., *The Chiefs*, s. 43.

4. Kritické intermezzo II

Od února do června 1935 v zemi probíhalo „neoficiální referendum“, které zjišťovalo postoj britské veřejnosti ke Společnosti národů, kolektivní bezpečnosti, odzbrojení a uplatňování sankcí. Celé hlasování bylo organizováno Unií pro Společnost národů a setkalo se s velkou odezvou u Britů, kterých se zúčastnilo přes 11 milionů.

Uprostřed této „Ligománie“⁸⁶, vydala vláda Bílou knihu o obraně. Jednalo se o opatrný krok, ve kterém Národní vláda poprvé předstoupila před veřejnost s varováním, že zhoršující se bezpečnostní situace nutí Británii ke zvýšení určitých obranných výdajů. Zvláště byl kladen důraz na citlivou otázku letectva. Přesto na tyto umírněné plány reagovala Labour slovy jednoho ze svých předáků Herberta Morrisona ostře: „Toryismus, jak jej reprezentuje Národní vláda, se navrátil ke své historické úloze jako strana militaristická a agresivního zbrojení.“⁸⁷ Hraní „mírové karty“ je zjevné i ve volebním programu strany, který vládu obviňoval z přímého zhoršování mezinárodní situace jejím zbrojním programem.⁸⁸ Přesto labouristé nebyli v otázce obrany země jednotní a výstižná je Gordonova charakteristika: „Čím rychleji se mezinárodní situace zhoršovala, tím hlouběji se strana potápěla do vnitřních sporů.“⁸⁹

A mezinárodní situace se zhoršovala opravdu rychle. Hitler v odpověď na Bílou knihu oznámil existenci *Luftwaffe* a znovu zavedl brannou povinnost, červnová námořní konference v Londýně skončila bez reálných výsledků a rostoucí agresivita fašistického režimu v Itálii vyvrcholila červencovým útokem na Habeš.

Při přípravě volebního programu Národní vlády se ocitl Baldwin ve velice svízelné situaci. Na jedné straně očividně pacifistické postoje veřejnosti a obviňování z militarismu a závodů ve zbrojení z opozičních lavic. Na straně druhé kritika z nitra konzervativní strany a odpovědnost za bezpečnost impéria. Baldwin se nakonec ukázal jako zkušený politik, když si sám osvojil platformu kolektivní bezpečnosti a Společnosti národů jako svojí vlajkové lodi v zahraničněpolitických předvolebních debatách. Kapitoly „Společnost národů“, „Mír a obrana“ a „Omezení zbrojení“ tak nalézáme na prvním místě volebního pamfletu a lze se tam dočíst, že „Společnost národů zůstává základním kamenem britské zahraniční politiky“, a rovněž že „obrný program bude přísně omezen na požadavky sloužící k zajištění bezpečnosti země a impéria a k naplnění našich závazků vůči Společnosti“.⁹⁰ Tento postup – kdy Baldwin došel k závěru, že pacifismus nelze porazit, ale místo toho jej „zajal“⁹¹ – se vyplatil a ve volbách, které

⁸⁶ Společnost národů v anglickém jazyce – *the League of Nations*.

⁸⁷ HOARE, S., *Nine*, s. 131.

⁸⁸ *The Labour Party's Call to Power*, Labour Party General Election Manifesto, 1935. Dostupné na <<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1935/1935-labour-manifesto.shtml>>, ověřeno k 22. 3. 2011.

⁸⁹ GORDON, M.R., *Conflict*, s. 45.

⁹⁰ *A Call to the Nation*, Conservative Party General Election Manifesto, 1935. Dostupné na <<http://www.conservativemanifesto.com/1935/1935-conservative-manifesto.shtml>>, ověřeno k 22. 3. 2011.

⁹¹ CEADEL, M., *Pacifism*, s. 135.

se ukázaly být posledními do července 1945, si Národní vláda (ve které již konzervativci začali naprosto dominovat) udržela pohodlnou většinu.

Pravděpodobně i vlivem této předvolební taktiky pronesl 12. září ministr zahraničních věcí Hoare v Ženevě projev, který se do toho okamžiku od představitele ostrovní velmoci nečekal. Jasně v něm byla proklamována důvěra v kolektivní bezpečnost a britská vůle ji naplňovat. Bohužel zůstalo pouze u slov a *realpolitik* v podobě Hoare-Lavalova paktu vyvolala bouři rozhořčení mezi veřejností i v parlamentě, která donutila ministra rezignovat a na jeho místo nastoupil mladý a oblíbený politik Anthony Eden, jenž pod Hoarem zastával funkci ministra pro Společnost národů, a byl proto ideálním kandidátem pro roli Baldwinovy „idealistické kouřové clony“.⁹²

⁹² TAYLOR, A.J.P., *English History*, s. 421.

5. Druhá polovina třicátých let

5.1 Potíže ve Středomoří

S Itálií se vždy počítalo jako se spřátelenou, nebo dokonce spojeneckou velmocí. Pouze přesun italských divizí k rakouským hranicím zabránil *Anschlussu* již v roce 1934 a streská fronta představovala pro britské diplomaty nejlepší možný způsob omezení německých ambicí. Britský postup na půdě Společnosti národů během habešské války však nevyhnutelně vedl ke kolizi se středomořskou velmocí. Při zpětném pohledu je dnes až nepochopitelné, že při diskuzích o dvojité německé a japonské hrozbě, které ve vládě probíhaly déle než dva roky, neproběhla žádná serióznější úvaha ohledně možné konfrontace s nevyzpytatelnou Itálií. Přitom Británie byla vzhledem ke svým zájmům a pozicím středomořskou velmocí *par excellence*!

Přestože již před habešskou válkou COS varovali před situací, že by Británie musela sama vykonávat politiku Společnosti národů, Britové byli vývojem událostí „přistižení se staženými kalhotami“, jak si přiznal Pownall. Protiletadlová munice na lodích britského středomořského loďstva stačila pouze na jeden týden bojů a jediný válečný plán pro Středomoří se věnoval bezpečnosti Suezského průplavu před japonskou sabotáží.⁹³ Vláda obávající se vojenského střetnutí dokonce uvažovala o vyslání celé domácí flotily do Středomoří, ale alespoň Chatfield si v kritickém momentu zachoval chladnou hlavu a postavil se proti. „Velmi zajímavý příklad toho, jak vojáci dokáží mírnit politiky,“ poznamenal si opět neocenitelný svědek Pownall. Nicméně i Admiralita byla pro preventivní posílení středomořského loďstva a z Dálného východu stáhla celkem deset lodí. Následkem toho čelily v čínských vodách japonskému císařskému námořnictvu pouze jeden starý křižník a čtyři torpédoborce.⁹⁴

Přísloušnou poslední kapkou se pro královské námořnictvo stala remilitarizace Porýní. V době, kdy pozornost celého světa byla soustředěna na Africký roh a vody Středozemního moře, Němci porušili další klíčový článek mírové smlouvy. Admiralita si uvědomila, že rozpoutání války s Německem by za současných okolností znamenalo kritický nedostatek plavidel k zajištění domácích vod, a podobné nesnáze trápily i velení armády a letectva, pro které to znamenalo další rozptýlení omezených zdrojů.⁹⁵ V Londýně rostlo přesvědčení, že je nutné urychlit znovuzbrojení.

Skončila také Společnost národů. Konflikt naplno odhalil její slabiny a neschopnost udržet, nebo i prosadit mír. Britští důstojníci kolektivní bezpečnosti nikdy nevěřili, protože byla založena pouze na „víře a naději“. Roztržka s Itálií nejen Chatfieldovi dokázala, že „kolektivní bezpečnost se ukázala být pouze rajským snem ...“ Výjimečně shodný závěr vyvodil i

⁹³ BOND, B. (ed.), *Chief*, s. 78. PRATT, L.R., *East*, s. 12.

⁹⁴ MARDER Arthur J. *From the Dardanelles to Oran: Studies of the Royal Navy in War and Peace, 1915-1940*. London: Oxford University Press, 1974, s. 69-72.

⁹⁵ MARDER, A.J., *From*, s. 95. MOREWOOD Steven. *The British Defence of Egypt 1935-1940: Conflict and Crisis in Eastern Mediterranean*. Abingdon: Frank Cass, 2005, s. 46.

Chamberlain, který si zapsal do deníku: „Společnost selhala v zastavení války nebo ochraně oběti, a tudíž demonstrovala neúspěch kolektivní bezpečnosti tak, jak byla chápána.“⁹⁶

Přestože britská strategie ve 30. letech stále více soustřeďovala omezené zdroje proti Německu a snažila se vyvolat alespoň dojem imperiální moci na Dálném východě, kvůli habešské krizi narůstal tlak na posílení obrany na Blízkém východě z důvodů prestižních i bezpečnostních, jak se zvyšoval počet italských jednotek v Libyi. Ve světle nové nepříznivé strategické reality si Velká Británie i Egypt uvědomily, že se vzájemný vztah musí založit na nové bázi. Jednání, ve kterých se střetávaly britské zájmy s egyptskou suverenitou, nakonec v srpnu 1936 vyústila ve spojeneckou dohodu. Jen o čtvrt roku později ve stínu italského podpisu Paktu proti Kominterně bylo rozhodnuto o posílení protiletectké obrany Egypta dokonce na úkor obrany Britských ostrovů. Od této chvíle se Itálie ocitla na seznamu potenciálních protivníků a v Londýně museli čelit třem dimenzím imperiálních a strategických obtíží, které byly navzájem spojenými nádobami, jak potvrzuje Parker na příkladu vzájemného působení Středomoří a Dálného východu: „Čím horší byly vztahy s Japonskem, tím důležitější byly vztahy s Itálií.“⁹⁷

5.2 Armádní omezení

Jak již bylo zmíněno dříve, armáda se ve 20. letech s úlevou i radostí navrátila k plnění imperiálních povinností v koloniích. To plně odpovídalo sociálnímu zázemí britského důstojnického sboru, jenž byl konzervativní a zaměřený na udržování britské moci ve světě. Přitom jeho postavení v Evropě bylo do značné míry výjimečné – jeho společenské pozice byly zachovány a přes rozšířený antimilitarismus a pacifismus nezpochybněny, navíc integrován do vládního systému skrz CID. Tento konzervatismus měl však i svoje stinné stránky. Mnoho vysokých důstojníků odmítalo zavádění nových vojenských technologií a postupů. Jako produkty britské vyšší společnosti konce 19. století oceňovali více dobré chování a odvahu než chytrost a ambice. Rovněž principy moderní války jako mobilitu, koncentraci a překvapení viděli prizmaty své formující doby.⁹⁸

Nejviditelnějším příkladem je mechanizace. Tato kombinace mobility a palebné síly představovala hrozbu pro tradiční armádní rovnováhu mezi kavalerií, dělostřelectvem a pěchotou.⁹⁹ Přesto bylo progresivní křídlo natolik aktivní, aby již v roce 1927 proběhla na Salisburské pláni série cvičení malé mechanizované jednotky, prvního zárodku obrněných sil na světě.¹⁰⁰ Nicméně kupříkladu Rudyard Kipling po zhlédnutí právě jednoho takového cvičení

⁹⁶ CHATFIELD, A.E., *It Might*, s. 90. FEILING, K., *The Life*, s. 295.

⁹⁷ BOND, B., *British Military Policy*, s. 266. PLAYFAIR Ian S.O. *The Mediterranean and Middle East. Volume I: The Early Successes against Italy*. London: Her Majesty's Stationery Office, 1954, s. 10. HAGGIE, P., *Britannia at Bay*, s. 120. PARKER, R.A.C., *Chamberlain*, s. 107.

⁹⁸ WATT Donald C. *Too Serious a Business: European Armed Forces and the Approach to the Second World War*. London: Maurice Temple Smith Ltd, 1975, s. 45. FRENCH David. *The Raising of Churchill's Army*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 17.

⁹⁹ DENNIS, P., *Decision*, s. 15.

¹⁰⁰ Přesto neměla Británie až do roku 1937 jedinou tankovou divizi. Nejkomplexnější vysvětlení nabízí nejspíše Watt, který vidí důvody britského nezdaru v přijetí tankových zbraní v otázce financí, extrémních požadavků obhájců tanku, odrazu elitní pozice, kterou zastávali důstojníci kavalerie

vyslovil názor, který pravděpodobně sdílela většina tehdejšího důstojnického sboru, když napsal: „Smrdí to jako garáž a vypadá jako cirkus.“¹⁰¹

Druhým, ještě konzervativnějším rysem britské armády, byla její struktura, jež se rozdělovala do tradičních pluků, které se vyznačovaly silnou kolektivní identitou. Často se říkalo, že „britská armáda neexistuje a ve skutečnosti se jedná pouze o volnou federaci vojenských kmenů“.¹⁰² O obtížích prosadit změny i z nejvyšších míst svědčí působení polního maršála George Milna ve funkci náčelníka generálního štábu v letech 1926-1933. Přestože nastoupil do vrcholného postu s reformním zápalem, za celých sedm let nedokázal kvůli finančním omezením a konzervativním kolegům v Armádní radě (*Army Council*) dosáhnout výraznější modernizace. Od jeho odchodu se následně mezi listopadem 1933 a zářím 1939 vystřídali na vedoucím postu dva polní maršálové a jeden generál a tyto časté změny jen ztěžovaly pozici generálního štábu v artikulaci armádních názorů a zájmů.¹⁰³

Tato diskontinuita ve vedení také přispívala k rostoucí nejistotě nad opravdovou rolí britské armády. Nepanovala zde žádná shoda a chybělo i politické vedení. Na ministerstvo války bylo dlouho pohlíženo jako na „politický hřbitov“¹⁰⁴ a ministři postrádali potřebnou dynamiku, intelekt a vůli. Když už byla taková osobnost v podobě lorda Halifaxe v červnu 1935 jmenována, jednalo se pouze o pětiměsíční „dohled“ nad problémovým a veřejností neoblíbeným ministerstvem před volbami. Halifax ve skutečnosti v této funkci dokonce zpochybňoval potřebnost urychlit znovuzbrojení: „Máme opravdu posuzovat situaci tak vážně, že všechno musí ustoupit vojenské rekondici našich ozbrojených sil?“¹⁰⁵ Prvního opravdového zastánce ve vládě získala armáda až v osobě Duffa Coopera, jehož úspěchy jsou ale více než sporné¹⁰⁶ a který byl raději v Chamberlainově vládě přesunut do Admirality.

5.3 Začátky znovuvyzbrojování i zbrojení

Závěry Výboru pro vojenské požadavky, i jeho politické modifikace, vedly k položení základů znovuvyzbrojovacích programů, které se v atmosféře finančních omezení rozbíhaly velice pomalu. Oficiální historie britské válečné výroby přiznává, že „počáteční fáze bývají většinou skromné, ale v historii britského znovuzbrojení je výchozí etapa nejen skromná, ale

v armádní společnosti, a především v odporu civilistů, pro které byl tank zbraní pro vedení války na kontinentě. WATT, D.C., *Too Serious*, s. 81.

¹⁰¹ LIDDELL HART Basil H. *The British Way in Warfare*. London: Faber & Faber, 1932, s. 210.

¹⁰² TRYTHALL Anthony J. J.F.C. Fuller: Staff Officer Extraordinary. In FRENCH, D., REID, B.H. (eds.). *The British General Staff: Reform and Innovation, c. 1890-1939*. London: Frank Cass Publishers, 2002, s. 143.

¹⁰³ SIXSMITH, E.K.G., *British Generalship*, s. 175. HARRIS John P. The British General Staff and the Coming of War, 1933-39. In FRENCH, D., REID, B.H. (eds.). *The British General Staff: Reform and Innovation, c. 1890-1939*. London: Frank Cass Publishers, 2002, s. 175.

¹⁰⁴ DILKS David. 'The Unnecessary War'? Military Advice and Foreign Policy in Great Britain, 1931-1939. In PRESTON, A. (ed.). *General Staffs and Diplomacy before the Second World War*. London: Croom Helm, 1978, s. 110.

¹⁰⁵ ROBERTS Andrew. *'The Holy Fox': a Biography of Lord Halifax*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1991, s. 54.

¹⁰⁶ Srv. YOUNG, K., *Stanley Baldwin*, s. 140. CHARMLEY John. *Duff Cooper: The Authorized Biography*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1986, s. 97-98. COOPER Duff. *Old Men Forget*. London: Rupert Hart-Davis, 1957, s. 199-207.

také velice dlouhá, utvářející se v letech 1934 a 1935, leč až do přelomu let 1938 a 1939 zůstávalo znovuvyzbrojovací národní úsilí v rozsahu, který by se dal popsat jako mírový“.¹⁰⁷

Zhoršující se mezinárodní situace vedla k opětovnému ustanovení Výboru pro vojenské požadavky, který dostal za úkol zhodnotit stav obrany ve světle zvýšených hrozeb a přichystat plán vojenské připravenosti do roku 1939 bez finančních omezení. Tento požadavek vyústil 11. listopadu 1935 v představení tzv. ideálního schématu. To navrhovalo nárůst leteckých sil, dvoumocenský standard pro námořnictvo (označováno také jako nový standard¹⁰⁸) a armádu schopnou zasáhnout do války na kontinentě. Předpokládané výdaje by dosáhly pro časové období 1936-1940 hranice 4,175 miliardy liber a svým rozsahem by se nápravné znovuvyzbrojovací programy rozšířily na úroveň otevřeného zbrojení. Zvláště Vansittart vládu nabádal, že „jediný způsob, jak chránit britské zájmy a udržovat rovnováhu životně důležitou pro britskou bezpečnost, je zvýšené znovuvyzbrojovací úsilí“.¹⁰⁹ Lícem těchto návrhů byla samozřejmě finanční situace. Základ pozice ministerstva financí spočíval v této argumentaci:

„Ekonomickou nevýhodou velkých výdajů na zbrojení je snižování národního bohatství. Zboží a služby jsou vyčerpávány a tato ztráta je permanentní, protože výdaje na zbrojení neudělají nic pro zvýšení zásob zboží a služeb v pozdějších letech. Velké zbrojní výdaje jsou zvláště nebezpečné pro kapitalistické státy západní Evropy s jejich pokleslými příjmy, vysokým zdaněním a obrovskými státními dluhy.“¹¹⁰

Na tomto místě je nutné mít na paměti, že Národní vláda byla pověřena „doktorským mandátem“ k léčbě britské ekonomiky těžce postiženou hospodářskou krizí, a tak finanční otázky hrály v rozhodování větší roli než obvykle.¹¹¹ Když kancléř pokladu představoval rozpočet pro rok 1935, vyslovil naději, že při míru za hranicemi a slušné úrovni jednoty doma nevidí žádný důvod, proč by příští rok nebyl dalším významným postupem k prosperitě. Nicméně již tento rozpočet byl charakteristický „mimořádnými výdaji“, tj. opatrným nárůstem výdajů na obranu, a jednalo se tak o první ze série „poloválečných rozpočtů“, které Británii připravily na největší zbrojní programy v její historii. Při parlamentní debatě o rozpočtu pro rok

¹⁰⁷ POSTAN Michael M. *British War Production*. London: Her Majesty Stationery Office and Longmans, Green and Co, 1952, s. 10.

¹⁰⁸ Loďstvo nového standardu by se skládalo z 20 bitevních lodí, 15 letadlových lodí, 100 křižníků, 198 torpédoborců a 82 ponorek. BARNETT, C., *Bojujte*, s. 79.

¹⁰⁹ MCKERCHER, B.J.C., *The Foreign*, s. 103.

¹¹⁰ SHAY Robert P. *British Rearmament in the Thirties: Politics and Profits*. Princeton: Princeton University Press, 1977, s. 55-56, 75.

¹¹¹ Přestože hlavní ekonomickou limitaci představoval neutěšený stav britských financí, Parker správně poukazuje i na nedostatek kvalifikovaných pracovních sil – pokud vláda zamýšlela rozšířit zbrojní programy, musela tyto síly přesměrovat z civilní výroby, k čemuž nebyla ochotná. Navíc se dal vůči takové kroku předpokládat silný odpor labouristických odborů. PARKER Robert A.C. *British Rearmament 1936-9: Treasury, Trade Unions and Skilled Labour*. *English Historical Review* 96/379, 1981, s. 306-343. Srv. PARKER, R.A.C., *Chamberlain*, s. 274-275.

1936 si posluchač v galerii mohl pomyslet podle tónu poslaneckých projevů, že je přítomen spíše debatě k zahraniční politice.¹¹²

Přesto Bílá kniha o obraně z března 1936 vypadala s prvky ideálního schématu oproti předešlým rokům impozantně. V plánu bylo rozšířit obranné síly země o dvě bitevní lodě, letadlovou loď, 19 křižníků, 1 750 letadel první linie a 4 000 vojáků.¹¹³ Británie tak dala najevo, že bere rostoucí ozbrojené síly ostatních velmocí vážně a má v úmyslu vytvořit adekvátní obranu. Následná debata v Dolní sněmovně potvrdila, že zahraniční, a potažmo i obranná politika, se staly arénami stranických bojů a politikové je vedli ve světle stranických zájmů.¹¹⁴ Labouristický předák Clement Atlee varoval, že tento dokument představuje „návrat k nacionalismu a izolaci ... které nás zavedou pouze do světové války“.¹¹⁵ Taylor shrnul situaci v britském parlamentě výstižně, přestože poněkud zjednodušeně, když napsal: „Do 22. srpna 1939 se labouristické hnutí zleva i zprava drželo svých starých principů, nebo chcete-li, svých starých iluzí ... Imperialistický kapitalismus byl příčinou války. Socialisté by se měli postavit jak proti válce, tak proti kapitalismu.“¹¹⁶

Příloha č. 2: Výdaje na obranu v letech 1930-1939 v milionech liber (tabulka).
Zdroj: SHAY, R.P., *British Rearmament in the Thirties*, s. 297.

Rok	Námořnictvo	Armáda	Letectvo	Celkové obranné výdaje	Celkové vládní výdaje	Podíl obranných výdajů v %
1930	52 274 186	40 243 238	17 631 673	110 149 097	881 036 905	13%
1931	51 041 752	38 623 757	17 868 948	107 534 457	851 117 944	13%
1932	50 164 752	36 137 272	17 057 371	103 359 395	859 310 173	12%
1933	53 443 545	37 540 428	16 700 794	107 684 767	778 231 289	14%
1934	56 616 010	39 691 603	17 607 893	113 915 505	797 067 170	14%
1935	64 887 613	44 654 483	27 515 185	137 057 281	841 834 442	15%
1936	80 976 124	55 015 395	49 995 697	185 987 216	902 193 385	21%
1937	101 892 397	72 675 520	81 799 260	256 367 177	978 980 779	26%
1938	132 437 403	121 542 932	143 499 642	397 479 977	1 033 000 000	38%
1939a	153 666 781	227 261 100	248 061 200	628 989 081	1 453 341 000	43%
1939	181 770 565	242 438 217	294 833 921	719 042 703	1 490 000 000	48%

Všechny cifry kromě 1939a vyjadřují výdaje během fiskálního roku začínajícího 31. března.
Pro rok 1939a jsou uvedeny hrubé vládní odhady z července.

¹¹² SABINE Basil E.V. *British Budgets in Peace and War: 1932-1945*. London: Allen and Unwin, 1970, s. 59, 79, 90.

¹¹³ DENNIS, P., *Decision*, s. 64.

¹¹⁴ COWLING Maurice. *The Impact of Hitler: British Politics and British Policy, 1933-1940*. London: Cambridge University Press, 1975, s. 5.

¹¹⁵ HC Deb, sv. 309, sl. 1842-1854.

¹¹⁶ TAYLOR Alan J.P. *The Troublemakers: Dissent over Foreign Policy, 1792-1939*. London: Hamish Hamilton, 1957, s. 199.

5.4 Neúspěch leteckého odstrašení

Již výše bylo upozorněno na vládní modifikaci závěrů DRC a klíčovou roli Chamberlaina v pozici kancléře pokladu v těchto změnách. Základ jeho strategického uvažování spočívá v deníkových poznámkách z 9. února 1936:

„Jestliže se udržíme mimo válku pár let, budeme mít letectvo takové úderné síly, že se nikdo neodváží ji riskovat. Nevěřím tomu, že příští válka, pokud přijde, bude jako ta poslední a jsem přesvědčen, že naše zálohy budou lépe využity ve vzduchu a na moři než v budování velkých armád.“¹¹⁷

A stejné přesvědčení sdílela převážná část vlády, která cítila závazek přivést zemi zpět k prosperitě, ale zároveň povinnost zajistit národu bezpečnost. Výsledkem tak bylo rozhodnutí o vybudování dojmu letecké moci, „výkladní skříně“ britské obrany, která bude levná a zároveň odstrašující.¹¹⁸

Mytickému pojmu „letecké parity“ se tak dostávalo podpory z mnoha stran. Avšak parita *per se* měla málo co dočinění s přípravami na samotnou válku. Jednalo se spíše o princip. Britští představitelé (v čele s Chamberlainem) se stali jejími stoupenci ne z důvodu, že by věřili, že bombardér rozhodne příští válku, ale protože letecká parita znemožní bombardéru se o roli „svrchovaného arbitra“ války vůbec pokoušet.¹¹⁹ Britská bezpečnost byla absolutně závislá na bombardérech, protože letecká obrana nemohla být podle *establishmentu* zajištěna pouze stíhacími letouny, jak symbolicky pronesl premiér Baldwin v Dolní sněmovně v roce 1932: „Bombardér se vždy dostane skrz.“¹²⁰ Ve stejném duchu pak centrální úlohu ve filosofii RAF hrál bombardér – zatímco jeho počty měly růst, stíhací letouny zůstávaly přibližně na stejných číslech. Heslo nového leteckého věku znělo: „Nejlepší obrana je útok.“

Tato zásada tvoří důležitou součást strategie odstrašení, jejíž teoretické základy byly rozpracovány až v jaderném věku. Při jejich stručném studiu zjistíme, že základní premisou odstrašení je jak schopnost odstrašujícího odstrašovat, tak ochota odstrašovaného být odstrašován. Obě strany musejí dobře znát a chápat protivníkovy politické cíle i domácí zábrany. Současně však musejí sdílet některé klíčové hodnoty. Zkrátka odstrašující efekt není založen pouze na vojenských silách samotných.¹²¹ Pokud se do tohoto teoretického rámce zasadí Evropa, a přesněji britsko-německé vztahy, třicátých let, je očividné, že strategie leteckého odstrašení byla od samého počátku odsouzena k neúspěchu. Nejenže Hitler nepocítoval stejné obavy z náletů jako britští státníci, ale, jak také zjistili představitelé RAF v roce 1937, Britové neměli ani bombardéry schopné provádět nálety na německé území. Skoro dvacet let tak RAF hlásalo strategii, která byla mimo jeho možnosti.¹²²

¹¹⁷ FEILING, K., *The Life*, s. 314.

¹¹⁸ SHAY, R.P., *British Rearmament*, s. 46-47.

¹¹⁹ SMITH, M., *British Air Strategy*, s. 172.

¹²⁰ BLACK Jeremy. *A Military History of Britain: From 1775 to the Present*. Westport: Praeger Security International, 2006, s. 130.

¹²¹ GRAY, C.S., *Explorations*, s. 44.

¹²² WATT, D.C., *Too Serious*, s. 76.

5.5 Inskipova zpráva

Pomalé znovuvybrojovací programy a zahraničněpolitické neúspěchy dostávaly Baldwinovu vládu v parlamentě pod silný tlak. Především skupina starších konzervativních *backbencherů* – z nichž nejvýraznější postavou byl Churchill¹²³ – působila vládě během debat značné potíže. Podle kritiků chybělo především politické vedení, které by dohlíželo na všechny tři vojenské složky, koordinovalo je a usměřňovalo jejich požadavky. Baldwin se nakonec uchýlil v březnu 1936 k „žalostnému whitehallskému kompromisu“, kdy požadované ministerstvo bylo vytvořeno, ale pouze s „jednou místností, dvěma sekretářkami a žádnou mocí“.¹²⁴ Neméně pozoruhodnou se stala volba muže, který měl vzniklý post zastávat. Novým ministrem pro koordinaci obrany se stal Thomas Inskip, uznávaný právník s nulovými vojenskými zkušenostmi a znalostmi.¹²⁵

Jeho působení se dodnes jeví jako kontroverzní a obtížně zhodnotitelné. Obecně je přijímáno, že Inskip, jehož jmenování bylo podle dobových kritiků nejpozoruhodnější od doby, kdy Caligula jmenoval svého koně konzulem, byl „Chamberlainovým mužem“ a zástupcem ministerstva financí. Při podrobnějším pohledu, na který zde není bohužel prostor, se tato odsouzení ukazují jako příliš příkrá.¹²⁶ Inskip se dostal na vysoce exponované místo v kritickém okamžiku a rychle se střídající mezinárodní krize se staly charakteristické pro celé jeho působení. Navíc jeho jmenování využili náčelníci štábů, aby znovuotevřeli staré spory datující se až do počátků 20. let, a Inskip tak musel převzít nevděčnou roli arbitra mezi vojenskými silami.

Rostoucí výdaje na obranu v roce 1937 začaly znepokojovat představitele ministerstva financí do té míry, že došli k závěru, že pokud v příštích pěti letech tyto výdaje přesáhnou hranici 1,5 miliardy liber, hrozí zemi finanční kolaps, kdy „se sami podkopeme, ještě před tím než se bošové budou cítit v příznivé pozici zaútočit“. Inskip dostal od vlády Jeho Veličenstva v této situaci pověření přezkoumat celou obrannou politiku a najít řešení, jak skloubit vojenské požadavky s finančními limity. Východiskem této kvadratury kruhu se stala nejdříve Inskipova prozatímní zpráva (*Interim Report*) v prosinci 1937 a následně závěrečná zpráva (*Final Report*) v únoru 1938. V prozatímní zprávě se viditelně projevoval vliv ministerstva financí. V dokumentu je zdůrazněna ekonomická a společenská stabilita, která je odstrašením *per se*

¹²³ Churchill se soustředil na leteckou problematiku, zatímco další bývalý konzervativní ministr Amery kritizoval nedostatky v armádě a k námořní problematice se vyjadřoval admirál v penzi Roger Keyes. Nakonec se s těmito i dalšími kritickými straníky byl nucen Baldwin setkat v červenci 1936 a neúspěšně se je snažil přesvědčit, že vláda dělá pro obranu země maximum. RAMSDEN, J., *The Age*, s. 350.

¹²⁴ JAMES, R.R., *The British Revolution*, s. 288. TAYLOR, A.J.P., *English History*, s. 390.

¹²⁵ Nutno podotknout, že Inskip byl až čtvrtou variantou – po Austenu Chamberlainovi, lordu Swintonovi a Samuelu Hoarovi.

¹²⁶ GREENWOOD Shay. Sir Thomas Inskip as Minister for the Co-ordination of Defence, 1936-1939. In SMITH, P. (ed.). *Government and the Armed Forces in Britain, 1856-1990*. London: The Hambledon Press, 1996, s. 156. Srv. JOHNSON, F.A., *Defence*, s. 229-237. SHAY, R.P., *British Rearmament*, s. 72-73. Kritikům pak přímo nahrává dopis nástupci Inskipa lordu Chatfieldovi od ministra financí Johna Simona, ve kterém sděluje, že Inskip s ním velice úzce spolupracoval ve snížení rozpočtu ozbrojených sil, a vyjádřil naději v pokračování této spolupráce s novým ministrem. PEDEN, G.C., *British Rearmament*, s. 19-20.

pro potenciální protivníky. Klíčovým bodem je pak doktrína, že finance, hospodářská síla země, jsou čtvrtou složkou ozbrojených sil („*the fourth branch of the armed services*“).¹²⁷ Doporučená strategie omezovala britské vojenské přípravy pouze na úroveň dostatečnou, aby Británie vydržela prvotní útok a v delším konfliktu postupně prosadila tolik zdůrazňovanou hospodářskou převahu nad protivníkem.

V závěrečné zprávě k výdajům na obranu pro budoucí roky musel ministr pro koordinaci obrany najít průsečík mezi hranicí 1,5 miliardy od ministerstva financí a 1,968 miliardy požadovanými vojenskými složkami. Výsledný kompromis byl nalezen v částce 1,65 miliardy¹²⁸ a v „porcování“ této sumy mezi jednotlivá vojenská ministerstva vycházel z premis své předchozí zprávy. Mnozí historici pak zvláště upozorňují na fakt, že právě Inskip v tomto okamžiku změnil základy britské velké strategie, a dokonce zásadním způsobem ovlivnil první roky bojů britského impéria v druhé světové válce. Především byla opuštěna politika letecké parity a doktrína rozhodujícího útoku. V praktické rovině se to projevilo v prioritní výrobě stíhaček před bombardéry (které byly totiž třikrát až čtyřikrát nákladnější na výrobu). Poprvé byla letecká síla tímto způsobem implementována do tradiční dlouhodobé britské strategie.¹²⁹

Neméně důležitou částí Inskipovy zprávy bylo určení obranných priorit. Na první místo bylo dosazeno Spojené království jako základ celého imperiálního systému. Druhou prioritou se staly zásobovací linie, které představovaly spojení s britskými koloniemi, jež stály na třetí pozici. Nejnižší prioritu pak dostala spolupráce v obraně spojeneckých zemí. Z jiného úhlu pohledu lze priority pojmenovat a poskládat v této podobě: 1. Domácí obrana, 2. Imperiální obrana, 3. Udržování rovnováhy sil. Lze se ovšem následně s Howardem oprávněně ptát, jak má být zajištěna obrana Britských ostrovů, pokud není v Evropě rovnováha sil? Jestliže nejsou v bezpečí samotné Britské ostrovy, jak lze zajistit obranu impéria?¹³⁰ Celý žebříček měl dalekosáhlé důsledky pro ozbrojené síly a představoval rozvinutí Chamberlainových dřívějších úvah. Politika tzv. omezeného závazku (*limited liability*), politika ve své podstatě izolacionistická a imperiální, obranná a protievropská, se více a více prosazovala a uváděla do praxe.

5.6 Nová role pro armádu

Při sestavování své vlády provedl nový premiér Neville Chamberlain jednu z nejdůležitějších změn na ministerstvu války. Na místo vzdorovitého Coopera byl povýšen úspěšný dynamický ministr dopravy Leslie Hore-Belisha, který měl přizpůsobit ministerstvo a armádu nové strategii.¹³¹ S tímto úkolem se Hore-Belisha pustil do reformního úsilí, které

¹²⁷ SHAY, R.P., *British Rearmament*, s. 163, 167. Srv. ELLINGER, J., *Neville Chamberlain*, s. 140-143.

¹²⁸ GREENWOOD, S., *Sir Thomas*, s. 168. SHAY, R.P., *British Rearmament*, s. 189-192.

¹²⁹ Srv. SMITH, M., *British Air Strategy*, s. 174-190, 197. GREENWOOD, S., *Sir Thomas*, s. 174.

¹³⁰ HOWARD, M., *The Continental Commitment*, s. 120.

¹³¹ Jeden z nejvyšších armádních velitelů generál Edmund Ironside si k jmenování nového ministra poznamenal: „Nemůžu říct, co bude Hore-Belisha dělat, nebo co si o něm myslím. Je mu pouze 41 a je plný energie ... Armáda je na samém dně a ten Žid nás může vzkřísit. Jen doufám, že nemá rozkázáno nás položit.“ MACLEOD, R., KELLY, D. (eds.), *The Ironside*, s. 24.

armáda nepamatovala od počátku 20. století. A do vypuknutí druhé světové války zbývalo pouhých 27 měsíců ...

Inskipova zpráva potvrdila dva prvořadě úkoly pro armádu, které prosazoval Chamberlain již dlouho před tím – protiletectká obrana Britských ostrovů a imperiální role. Hore-Belisha se brzy s prosazováním této strategie střetl s konzervativní Armádní radou v čele s náčelníkem imperiálního generálního štábu polním maršálem Cyrilem Deverellem, jenž „byl posedlý britskou odpovědností za Indii a neochotný akceptovat změny v organizaci Indické armády“, které byly nutným východiskem jakékoli hlubší proměny ve struktuře britské armády založené na Cardwellově systému.¹³² Odlišnost názorů panovala i v otázce kontinentálního závazku. Generální štáb a ministerstvo války byly od roku 1933 obhájci kontinentální role pro armádu, přestože se našli velitelé jako Ironside, kteří takovou úlohu odmítali z důvodu nepřipravenosti, jak dokazují jeho deníkové zápisky z června 1937: „Nikdo nemůže poslat jednotky na kontinent“ a „Nemáme s čím bychom bojovali – doslova nic – a nebudeme mít po další dva roky“.¹³³ Pro tyto vojáky byla pozice armády natolik beznadějná, že politika omezeného závazku jako jediná dávala smysl.¹³⁴

Podporu této politiky vyjadřoval i Basil Liddell Hart, jedna z nejvyšších vojenských autorit v zemi.¹³⁵ Tento propagátor „britského způsobu vedení války“ („*the British way in warfare*“) zastával názor, že britské zapojení do první světové války v podobě nasazení masové armády na západní frontě bylo z hlediska britské tradice chybou a obhajoval v případě budoucí intervence vyslání pouze malých mechanizovaných mobilních sil.¹³⁶ Tato myšlenka se zamlouvala premiérovi i jeho ministrové války a Liddell Hart se brzy stal *éminence grise* za mnoha Hore-Belishovými reformními kroky, což jen dále zhoršovalo atmosféru po „čistce“.¹³⁷ Mladý ministr se totiž s podporou premiéra v prosinci rozhodl k ráznému řešení a provedl v Armádní radě personální změny nevídaných rozměrů¹³⁸, aby z ministerstva války vymýtil

¹³² Systém vytvořený v letech 1868-74 Gladstoneovým ministrem války lordem Cardwellem a založený na rozdělení armády do pluků. Jedna polovina pluku, prapor, měla kasárna na Britských ostrovech, přičemž druhá byla vždy posádkou v impériu, převážně v Indii. Tento systém uspokojoval imperiální obranné požadavky, ale byl naprosto nevhodný pro vedení kontinentální války.

¹³³ MACLEOD, R., KELLY, D. (eds.), *The Ironside*, s. 24-25.

¹³⁴ BOND Brian. *Britain, France and Belgium: 1939-1940*. London: Bressy's Ltd, 1990, s. 15.

¹³⁵ Bond nalézá jeden podstatný aspekt Liddell Hartova vlivu na britskou strategii v situaci, kdy Hore-Belisha ani Inskip neměli o strategii nejmenšího ponětí a Chamberlain potřeboval experta, který by podpořil jeho názory proti tvrdošíjnému naléhání náčelníků štábů ohledně připravenosti armády na evropskou válku. BOND Brian. *Liddell Hart: A Study of His Military Thought*. London: Cessell, 1977, s. 111.

¹³⁶ „Existoval zde odlišný britský způsob vedení války založený na zkušenosti a prokázáný třemi staletími úspěchů. ... Ale jeho vývoj byl zastaven a deformován otrockým napodobováním kontinentální módy. ... Důsledky toho nalezneme v letech 1914-1918. ... Historická britská praxe byla založena především na mobilitě a momentu překvapení – vhodných vzhledem k britským přírodním podmínkám a jejich obratnému použití pro posílení relativní síly při nacházení slabých míst protivníka.“ LIDDELL HART, B.H., *The British Way*, s. 7.

¹³⁷ BOND, B., *British Military Policy*, s. 243. LIDDELL HART, B.H., *The British Way*, s. 7-37.

¹³⁸ Na ministerstvu zahraničních věcí byl souběžně „odstaven“ – přestože z vícero rozličných důvodů – tamější nejsilnější zastávce kontinentálního závazku Vansittart zastávající pozici stálého podtajemníka od ledna 1930.

mentalitu let 1914-1918, odmítavý postoj k novému směřování a posedlost Indii.¹³⁹ Middleman však správně upozorňuje na fakt, že „ani Liddell Hart, ani Hore-Belisha si ve svém ikonoklastickém zápalu proti starým strukturám neuvědomili, jak málo jsou Chamberlain a ministerstvo financí připraveni dát na vytvoření nového modelu armády, po kterém toužili“.¹⁴⁰

Rychlý vývoj v Evropě však nebral ohledy na britská strategická přání a politika omezeného závazku se stávala neudržitelnou. Během šesti měsíců po Mnichovu vládní postoj ke kontinentálnímu závazku prošel udivující transformací. Francouzský spojenec už dlouho domáhal britské pozemní pomoci v případě války a zánik Československa s jeho divizemi jen toto volání po *effort du sang* posílil.¹⁴¹ Britské argumenty ve prospěch omezeného závazku se rychle stávaly irelevantními, ať už byly platné nebo ne. Francie totiž představovala základní kámen britské obrany, jak si toho byl dobře vědom i vůči Francouzům skeptický Pownall: „Můj názor je ten, že podpora Francie je domácí obranou ... jestliže se zhroutí, padneme.“ Podobný pohled sdílel Hore-Belisha: „Nikdy jsem nevěřil tomu, že jsme měli někdy závazek vyhlásit Německu válku kvůli Československu, ale vždy jsem tvrdil, že pokud bude Francie zatažena, měli bychom být taky.“¹⁴²

5.7 Proměny námořních priorit

Přestože Admiralita považovala vybudování námořní základny splňující nejvyšší požadavky na východ od Suezů za klíčový předpoklad pro zajištění asijské části britské říše, nikdy se nepředpokládalo, že zde bude v době míru umístěna podstatná část královského námořnictva. Důvodů se našlo mnoho – od politicko-strategických, diplomatických, finančních až po administrativní (např. v případě, že by se udržovaly 2/3 bitevního loďstva na Dálném východě, 4/5 námořního personálu královského námořnictva by žilo v zahraničí). Singapur se tak od samého počátku stával spíše než nástrojem imperiální obrany jejím symbolem, britskou námořní Maginotovou linií proti japonskému *Drang Nach Süd*.¹⁴³

Za dané situace Admiralita ve 20. letech vypracovala strategii přesunu hlavní loďstva do Singapuru z Evropy v případě konfliktu s Japonskem („*Main Fleet to Singapore*“ strategy). Její slabinou byla ovšem závislost na klidu v Evropě, a proto měl tento koncept mnoho vlivných kritiků. Především admirál Herbert Richmond považoval obranu impéria na obou polokoulích jednohemisférním loďstvem za iluzorní představu. Zároveň v situaci, kdyby Británie bojovala na

¹³⁹ MINNEY, R.J. (ed.). *The Private*, s. 50-54. COLVILLE John R. *Man of Valour: The Life of Field-Marshal the Viscount Gort*. London: Collins, 1972, s. 74. BOND Brian. Leslie Hore-Belisha at the War Office. In BECKETT, I.F.W., GOOCH, J. (eds.). *Politicians and Defence: Studies in the Formulation of British Defence Policy*. Manchester: Manchester University Press, 1981, s. 113.

¹⁴⁰ Citováno dle: BOND, B., *British Military Policy*, s. 256.

¹⁴¹ DENNIS, P., *Decision*, s. 154.

¹⁴² BOND, B. (ed.), *Chief*, s. 129. MINNEY, R.J. (ed.), *The Private*, s. 145.

¹⁴³ MARDER Arthur J. *Old Friends, New Enemies: The Royal Navy and the Imperial Japanese Navy*. Oxford: Clarendon Press, 1981, s. 236.

dvou frontách, předpovídal, že Singapur bude sloužit pouze k zajištění britských imperiálních pozic, zatímco hlavní část loďstva bude bojovat v evropských vodách.¹⁴⁴

Nejhorší scénář se začal naplňovat se zbrojícím Německem a rozchodem s Itálií, což neuniklo náčelníkům štábů v jejich výročním přehledu:

„Hlavní nebezpečí, kterému imperiální obrana musí nyní čelit, je takové, že jsme v pozici, kdy existují hrozby v podobě silných vojenských velmocí, Německa a Japonska, na obou koncích impéria, přičemž jsme uprostřed ztratili naše tradiční bezpečí ve Středomoří kvůli vzestupu agresivního postoje Itálie.“¹⁴⁵

Poslední ránu singapurské strategii pak představoval početní nárůst evropských loďstev a intenzivní modernizace japonských lodí. Náčelníci štábů sice ještě v únoru 1938 tvrdili, že „bezpečnost Spojeného království a bezpečnost Singapuru jsou základními kameny, na kterých závisí přežití Britské společenství národů,¹⁴⁶ ale „dálnévýchodní závazek“ britské vlády slábl se zhoršující se situací v Evropě. Paradoxně, v únoru 1938 byla námořní základna slavnostně dokončena po 17 letech výstavby a po investování 60 000 000 liber.¹⁴⁷

Tento názorový posun úzce souvisel s radikálními změnami uvnitř Admirality. Nástupcem Chatfielda, obhájce silné politiky na Dálném východě, na postu prvního námořního lorda se stal v listopadu admirál Roger Backhouse, který provedl na ministerstvu změny, jež značně oslabily vliv Chatfieldovy „dálnévýchodní školy“. Především admirál Reginald Drax odsoudil dosavadní pevné axiomy britské námořní strategie. Podle „Backhouse-Draxovy školy“ byly sliby o vyslání loďstva do Singapuru dané dominiím nebezpečné a neodpovídající aktuální situaci, představující tak pouze slabinu pro královské námořnictvo. Považovali proto za mnohem přitažlivější variantu upřednostnit válečné akce ve Středomoří než přesun loďstva do Singapuru.¹⁴⁸ Podobným směrem se ubíraly i myšlenky Liddella Harta, Richmonda či Churchilla, který mluvil o Středomoří jako o „prvním bojišti Anglie“ (a tento názor zastával i po celou druhou světovou válku).¹⁴⁹

¹⁴⁴ NEIDPATH, J., *The Singapore*, s. 90. BELL Christopher. 'How are we going to make war?': Admiral Sir Herbert Richmond and British Far Eastern War Plans. *Journal of Strategic Studies* 20/3, 1997, s. 123-141.

¹⁴⁵ PRITCARD John R. *Far Eastern Influences upon British Strategy towards the Great Powers, 1937-1939*. London: Garland Publishing, 1987, s. 8.

¹⁴⁶ NEIDPATH, J., *The Singapore*, s. 163.

¹⁴⁷ CALLAHAN Raymond. The Illusion of Security: Singapore 1919-42. *Journal of Contemporary History* 9/2, 1974, s. 69-92.

¹⁴⁸ PRITCARD, J.R., *Far Eastern*, s. 136. MURFETT Malcolm H. 'Are we ready?' The Development of American and British Naval Strategy, 1922-39. In HATTENDORF, J.B., JORDAN, R.S. (eds.). *Maritime Strategy and the Balance of Power: Britain and America in the Twentieth Century*. London: The Macmillan Press Ltd., 1989, s. 236.

¹⁴⁹ PRATT, L.R., *East*, s. 172. Srv. HAGGIE, P., *Britannia*, s. 139.

Příloha č. 3: Námořní síly velmocí v lednu 1939 (tabulka).

Zdroj: HAMILL, I., *The Strategic Illusion*, s. 316.

	<i>Britské impérium</i>	<i>Spojené státy</i>	<i>Francie</i>	<i>Japonsko</i>	<i>Německo</i>	<i>Itálie</i>
Bitevní lodě	12	15	5	9	2	4
Bitevní křižníky	3	-	1	-	2	-
Kapesní bitevní lodě	-	-	-	-	3	-
Křižníky	62	32	18	39	6	21
Torpédoborce	159	209	58	84	17	48
Ponorky	54	87	76	58	57	104
Letadlové lodě	7	5	1	5	-	-

6. Finále aneb poslední rok míru

Politikové Národní vlády vstupovali do roku 1939 přes všechny nedávné nesnáze s větším optimismem. Předpokládali, že díky již spuštěným zbrojním programům země překlenula období největší slabosti a může nyní vést vůči agresivním velmocím pevnější politiku, appeasement z pozice síly, již ne slabosti. Vždyť Hoare ještě 10. března ujišťoval, že se blíží „nový zlatý věk“.¹⁵⁰ Podobný optimismus však nesdíleli náčelníci štábů, jejichž Evropské hodnocení (*Europe Appreciation*) ze začátku roku je podle Pritcharda „jedním z nejdepresivnějších dokumentů svého druhu, který kdy náčelníci štábů napsali“.¹⁵¹ Je zde doporučeno koncentrovat veškeré obranné úsilí na Evropu a co nejdéle pozdržet vyslání lodí do Singapuru. Tento postoj brzy podtrhla dezinformace o hrozícím německém útoku na Nizozemí, která se poprvé objevila v lednu. Někteří historikové považují právě následné diskuze ve vládě a v CID a jejich závěry za „revoluci v britské politice“, protože vláda v obavách rozhodla, že takový útok by znamenal pro Velkou Británii *casus belli*. Nicméně je vhodné dodat, že Chamberlain stále nebyl přesvědčen o vyslání expedičních sil na kontinent.¹⁵² A proto v danou chvíli ještě nelze mluvit o „absolutním“ návratu ke kontinentálnímu závazku.

Nezanedbatelný je růst vlivu konzervativních *backbencherů* na vojenské otázky. S novým rokem se konskripce stala hlavním tématem v diskuzi o obranné politice. Okupace zbytku Československa vyvolala v Británii pobouření a „Chamberlain se dostal pod slušný konzervativní tlak“¹⁵³ zavést brannou povinnost. Podobný názor jako Crowson zastává v tomto případě i Parker: „Mnoho členů parlamentu, někteří i z jeho vlády, úředníci ministerstva zahraničních věcí, dokonce samotný Halifax dávali přednost ukázat sílu.“¹⁵⁴ Řešením svízelné situace, ve které se premiér ocitl, se mělo stát zdvojnásobení teritoriální armády ze 130 000 na 340 000 mužů. Tímto krokem Británie měla ukázat svoje odhodlání čelit případné agresi. Jednalo se však spíše o politický manifestační akt pro parlamentní kritiky, britskou veřejnost a spojence, neutrály i nepřátele v zahraničí. Z vojenského hlediska to postrádalo větší význam. Přestože se rázem významně zvýšil počet divizí na papíře, rozhodně to nebyla ta nejrychlejší cesta, jak připravit armádu na válku.¹⁵⁵

S nadále se zhoršující mezinárodní situací byl obrat dovršen 27. dubna, kdy došlo k přijetí zákona o vojenské službě (*Military Training Act*). Tímto zákonem byla poprvé v době míru

¹⁵⁰ TAYLOR, A.J.P., *English History*, s. 437. Také ministr letectví Kingsley Wood v soukromém rozhovoru mluvil „s velkým sebevědomím“ o zlepšující se situaci v britském zbrojním průmyslu a zlehčoval německou leteckou hrozbu. CROZIER, W.P., *Off the Records*, s. 93.

¹⁵¹ PRITCARD, J.R., *Far Eastern*, s. 130. Poněkud protichůdnný názor zastává Hughes, který se domnívá, že „velké personální proměny u sboru náčelníků štábů v lednu 1939 vedly k vyváženějším analýzám britských a německých silných a slabých stránek“. HUGHES Jeffrey L. *The Origins of World War II in Europe: British Deterrence Failure and German Expansionism. Journal of Interdisciplinary History* 18/4, 1988, s. 851-891.

¹⁵² ELLINGER, J., *Neville Chamberlain*, s. 275.

¹⁵³ CROWSON Nick J. *Facing Fascism: The Conservative Party and the European Dictators, 1935-1940*. London: Routledge, 1997, s. 164-165.

¹⁵⁴ PARKER, R.A.C., *Chamberlain*, s. 203. Srv. DENNIS, P., *Decision*, s. 179.

¹⁵⁵ MINNEY, R.J. (ed.), *The Private*, s. 204. FERGUSSON Bernard (ed.). *The Business of War. The War Narrative of Major-General Sir John Kennedy*. London: Hutchinson, 1957. s. 8.

v britských dějinách přijata konskripce, která nadále upevnila směřování k plnému kontinentálnímu závazku.¹⁵⁶ Padla tak i ideologická zábrana, protože panoval do té doby všeobecně přijímaný názor, že povinná vojenská služba je neslučitelná s britským liberalismem. Zároveň její přijetí znamenalo vítězství všech (především konzervativců), kteří za konskripci navzdory Chamberlainovu odporu lobovali, a jednalo se tak o velice vzácný moment, kdy strana prosadila politiku opačnou názoru jejího vedení. Podobné názorové proměny se daly pozorovat i ve veřejnosti a tisku, kdy jasnou podporu opuštění politiky omezeného závazku deklaroval např. list *Daily Mail*.¹⁵⁷ V praktické rovině zákon o vojenské službě znamenal, že v prvním roce podstoupí výcvik 200 000 mužů a na konci třetího roku až 800 000 branců. Zajímavá je zde pozice náčelníků štábů, kteří v konskripci spatřovali zejména překážku ve vytvoření efektivních expedičních sil. To potvrzuje i Pownallův deníkový záznam z 24. dubna: „Zavedením konskripce pro všechny dvacetileté muže čelíme na ministerstvu války obrovským potížím – jako kdybychom jich už teď neměli dost!“¹⁵⁸ Lze *ipso facto*, stejně jako v případě zdvojnásobení teritoriální armády, konstatovat, že zavedení konskripce bylo především politickým rozhodnutím učiněným z politických důvodů.

Další rovinou, ve které byla politika vlády – a premiéra především – na ústupu a která úzce souvisela s rolí armády, byla otázka vytvoření ministerstva zásobování. Tato myšlenka měla po celé meziválečné období obdivuhodnou koalici protivníků – Hankeyho, Fishera, Admirality, ministerstvo letectví a představitele průmyslu. Všichni měli své důvody, ale shodovali ve své opozici proti takové instituci. Podobný postoj zastával i Chamberlain, který odolával vzrůstajícímu tlaku až do května. Kritika ale i poté nepřestala, protože do čela nově vzniklého úřadu povolal Leslie Burgina, dle Dennise „dozajista toho nejnevhodnějšího muže do takové pozice od doby, kdy Baldwin učinil Inskipa ministrem pro koordinaci obrany“.¹⁵⁹ Navíc původní představou bylo ministerstvo zastřešující zbrojní výrobu pro všechny tři ozbrojené síly. Výše uvedený odpor Admirality a ministerstva letectví však nakonec vedl k řešení, kdy nové ministerstvo mělo obstarávat pouze požadavky rychle rostoucích pozemních sil.¹⁶⁰

Všechny tyto změny reflektovaly a byly reflektovány celkovou obrannou politikou. Již několik měsíců probíhaly politické i vojenské koordinační schůzky s Francouzi – jaký to rozdíl oproti prosinci 1937, kdy na francouzský návrh štábních rozhovorů náčelníci štábů odpověděli strohým „ne“!¹⁶¹ Avšak nejvýznamnější posun učinila britská vláda garancemi polských hranic z 31. března, přičemž tento krok musel vést k vytvoření kontinentální armády, jak se také o několik týdnů později stalo s pomocí zákona o vojenské přípravě. Následně se také Britové zavázali k obraně východního Středomoří prostřednictvím garancí udělených Rumunsku a

¹⁵⁶ Je ovšem otázkou, zda byl někdy kontinentální závazek opravdu opuštěn vzhledem k pokračujícímu tradičnímu britskému zájmu o Nizozemí a Belgie po celé meziválečné období. Důležitost tohoto regionu v britských očích totiž s novými možnostmi letecké války spíše narůstala, než klesala.

¹⁵⁷ KIER Elizabeth. *Imaging War: French and British Military Doctrine between the Wars*. Princeton: Princeton University Press, 1999, s. 139. DENNIS, P., *Decision*, s. 191.

¹⁵⁸ MINNEY, R.J. (ed.), *The Private*, s. 204. REYNOLDS, D., *Brittania Overruled*, s. 138. BOND, B. (ed.), *Chief*, s. 201.

¹⁵⁹ DENNIS, P., *Decision*, s. 214.

¹⁶⁰ POSTAN, M.M., *British War Production*, s. 77-78.

¹⁶¹ PARKER, R.A.C., *Chamberlain*, s. 128.

Řecku (13. dubna) a uzavřením paktu o vzájemné pomoci s Tureckem (12. května).¹⁶² Potvrzoval se tak posun chamberlainovské diplomacie od appeasementu k zadržování.

V květnu byla konečně celá strategie oficiálně změněna rozhodnutím v případě vypuknutí války nejdříve zaútočit na nejslabší část německé obrany, Itálii, vyřadit ji z války a získat Středomoří. Teprve tímto vítězstvím by se uvolnily lodě pro Dálný východ. Britská dálnévýchodní diplomacie se ale vzhledem k těmto operačním plánům ocitla v mocenském vakuu a Singapur zůstával nadále pouze obrovským, nenabitým revolverem mířícím na rostoucí japonskou říši. Tento neblahý fakt potvrdila červnová tiencinská krize, kdy se naplnily nejčernější obavy ministerstva zahraničních věcí ohledně zvyšující se japonské agresivity. Tato krize nejen narušila britské plány pro vedení války v Evropě, ale také donutila britské politické i vojenské představitele opětovně přezkoumat celou velkou strategii pro obranu impéria. O kritickém stavu britsko-japonských vztahů v předvečer vypuknutí evropské války svědčí Halifaxovo prohlášení na zasedání vlády 2. srpna, že mu „situace na Dálném východě působí více starostí než kterékoli jiné místo na zemi“.¹⁶³

Pokud jsem v průběhu celé práce sledoval ekonomický vliv na britské obranné možnosti, je vhodné doplnit, že další kritické měsíce přelomu let 1938 a 1939 znamenaly kompletní odhození finančních zábran. Oprávněně mohl kancléř pokladu Simon lamentovat: „Podoba a objem našich současných financí jsou nevyhnutelně určovány obrannými potřebami.“¹⁶⁴ Novým požadavkům námořnictva, letectva a armády byla dána zelená a ministerstvu financí se kontrola v atmosféře blížící se války doslova vymkla z rukou. Jestliže v Inskipově zprávě se právě hospodářská síla Británie měla stát odstrašujícím prostředkem v míru i přínosem ve válce, rozmach zbrojních programů způsobil pravý opak. Čas začal pracovat proti Británii a perspektiva upadajícího hospodářství, symbolizovaná rychle mizejícími zlatými rezervami, posílila odhodlání vlády dále Hitlerovi neustupovat a riskovat otevřenou válku, jak potvrdil dobře známý vývoj v prvních zářijových dnech.¹⁶⁵

¹⁶² Pro úplnější pochopení britských kroků na Balkáně je vhodné uvést i Newmanovu argumentaci: „Důvody tohoto britského jednání se ani tak nemusejí hledat ve znamenitých úvahách o získání strategických výhod, nebo dokonce v životně důležitých zájmech, jako spíše v psychologii britských politiků, kteří byli poníženi dlouhou sérií německých úspěchů a popíchnuti do akce uvědoměním si, že s Británií by se ve světě nemuselo nadále počítat, pokud bude stále jen nečinně přihlížet.“ Citováno dle: PRITCARD, J.R., *Far Eastern*, s. 147.

¹⁶³ PRATT, L.R., *East*, s. 160-172, 183-188. PRITCARD, J.R., *Far Eastern*, s. 127-8, 165.

¹⁶⁴ SABINE Basil E.V. *British Budgets*, s. 143.

¹⁶⁵ PEDEN, G.C., *British Rearmament*, s. 41-44. SHAY, R.P., *British Rearmament*, s. 246, 278-280. Srv. CAB 24/287. Dostupné na <<http://www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/defence-policy-1933-1939.htm>>, ověřeno k 1.5. 2011.

Závěr

Obranná politika je vždy umístěna ve svém specifickém historickém čase a národním politickém prostoru, který je vyplňován hlasy a zájmy různých jedinců, skupin či státních organizací. Velká Británie a její impérium čelily mezi světovými válkami ve sféře obranné politiky dilematům a hrozbám, jež neměly v britských (popř. anglických) dějinách obdoby, a proto jsem zvolil dané období k provedení případové studie, která měla napovědět kým, jakými způsoby a z jakých důvodů byla činěna rozhodnutí, která nakonec válce nejen nezabránila, ale také dovedla Velkou Británii téměř k fatální porážce.

Z textu je patrné, že klíčová rozhodnutí byla činěna politickými vůdci země. O to více se historik musí zaměřit na faktory, které jejich rozhodnutí ovlivňovaly. Pro lepší pochopení socio-historického kontextu jsem proto považoval za vhodné uvádět souvislosti přesahující úzkou vojenskou problematiku. Především válečná zkušenost z let 1914-1918 způsobila, že veřejné mínění – které musí každý úspěšný politický vůdce do jisté míry vždy respektovat – odmítalo výdaje na obranu, ale současně idealisticky vzhlíželo ke Společnosti národů a kolektivní bezpečnosti. Pozici v tomto směru neulehčovali konzervativním představitelům, kteří stáli v čele země po většinu meziválečných let, ani političtí oponenti. Především labouristická strana se svojí znovuobjevenou radikální ideologickou rétorikou nepředstavovala opozici, se kterou by byla možná nadstranická spolupráce. Konzervativní vnitrostranická opozice vykonávala pouze omezený vliv, přestože dosáhla omezených úspěchů a minimálně v Dolní sněmovně způsobila svojí kritikou Národní vládě nejednou těžké chvíle.

Mnohem komplikovanější je hodnocení vlivu vysokých ministerských úředníků a příslušníků ozbrojených sil. Klíčovým je zde trvalý konflikt mezi ministerstvem financí a vojenskými protějšky. Jednalo se ale o souboj nerovný. Pozice ministerstva financí byla extrémně silná, zvláště ve třicátých letech, kdy v čele stála dominantní osobnost Neville Chamberlaina a kdy mandát vlády spočíval především v léčbě národního hospodářství. Na straně druhé, ozbrojené složky byly nejednotné v obhajobě obranných požadavků země a často nadto hájily své partikulární zájmy namísto zájmů národních. Postrádaly rovněž silnou politickou reprezentaci, která by dokázala upozornit na obranné nedostatky na zasedáních vlády. Nakonec, formulace obranné politiky tak často zůstávala pouze na náčelnících štábů trpících chronickými neshodami ohledně britské velké strategie.

Důležité je také zasadit do širšího kontextu vývoj v jednotlivých ozbrojených silách, protože vojenské doktríny se musí chápat také z kulturní perspektivy a institucionální rovnováhy sil. Pro armádu typický konzervatismus (kdy velká část důstojnického sboru pocházela z pozemkové šlechty) vytvářel interní spory, které oslabovaly její fungování a efektivitu. Tím se jen umocňovala role armády jako tradičně slabého hráče v britském vládním systému.¹⁶⁶ Námořnictvo také nebylo jednotné ve svých obranných prioritách a „palácový

¹⁶⁶ KIER, E., *Imaging*, s. 110. WATT, D.C., *Too Serious*, s. 46.

převrat“ v listopadu 1938 je toho jasným příkladem. Přestože RAF bylo poměrně vnitřně jednotné, trpělo „komplexem méněcennosti“, který se projevoval v přehnané rétorice a chorobné podezřívavosti vůči kolegům z armády a námořnictva.

Historikové dodnes vedou spory, nakolik mohlo být znovuzbrojení a zbrojení výkonnější, kdyby Baldwin a Chamberlain přímo intervenovali do fungování britského průmyslu a nesledovali ortodoxní přístup ministerstva financí. Je však vhodné uvést, že Baldwin svým opatrným přístupem udržel vnitřní jednotu země, která byla na tehdejší evropské poměry výjimečná, a předčasné zbrojení by vedlo k hospodářskému úpadku ještě před rokem 1939. Ve své provokativní studii Edgerton upozorňuje právě na tento fakt, kdy Kennedy, Postan a další historikové kritizující britské přípravy na válku by chtěli více lodí, více bombardérů, více vojáků, více tanků, ale takové průmyslové a finanční kapacity neměla mezi válkami žádná země.¹⁶⁷ Nelze tedy akceptovat rozšířenou tezi, která dělá z ministerstva financí „obětního beránka“ britské nepřipravenosti.

Je však nutné na úplný závěr dodat, že při zvažování rizik britská vláda až do posledního roku před válkou byla ochotna raději akceptovat rizika obranná než finanční. Úzce to souviselo s přáním převážně konzervativních vlád zachovat stávající společenský a ekonomický řád – a to i za cenu nedostatků v obraně. Předpokládalo se, že pokud bude tento řád narušen za účelem zefektivnění zbrojení, nebude Británie nejen schopna vést dlouhodobě válku, ale také zde nemusí být už Británie, za kterou by stálo válku vést. „Ať už zvítězíme, nebo prohrajeme, bude to konec všeho, za čím stojíme.“¹⁶⁸

¹⁶⁷ EDGERTON David. *Warfare State: Britain, 1920-1970*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 30.

¹⁶⁸ Citováno dle: KENNEDY, P., *The Realities behind Diplomacy*, s. 285.

Resumé

Bakalářská práce „Británie v úzkých: Britská obranná politika mezi světovými válkami“ je případovou studií obranné politiky ostrovní velmoci během dvou neklidných dekád. První část se proto logicky soustřeďuje na první desetiletí - dvacátá léta. Tyto roky jsou charakterizovány poválečným odmítavým postojem vůči všemu vojenskému a důsledným snižováním vojenského rozpočtu. Pro ozbrojené složky to znamená obrovské potíže, které negativním způsobem ovlivní jejich efektivitu i vztahy mezi nimi navzájem pro další roky. Světová hospodářská krize tyto nesnáze ještě dále umocnila, navíc v okamžiku, kdy se zhoršovala celková mezinárodní situace.

Druhá část práce se proto soustřeďuje na krach odzbrojovacího úsilí, vrcholícího na ženevské odzbrojovací konferenci, a britskou reakci na agresivní postup Japonska v Číně. Britští vládní činitelé si začali uvědomovat, že stav ozbrojených sil je pro zachování impéria v případné válce neudržitelný. Jakákoliv jejich snaha o nápravu však musela respektovat finanční omezení, pacifistický postoj veřejnosti a parlamentní opozice.

Poslední úsek je zaměřen na druhou polovinu třicátých let, která začíná habešskou krizí znepřátelením Itálie a pádem ideálu kolektivní bezpečnosti. Znovuvyzbrojování postupně přechází do zbrojení a mění se institucionální rámec vytvořením nových ministerstev a vládních agentur. Přes růst důležitosti ozbrojených sil tvorbu velké strategie drží pevně ve svých rukou úzká skupina představitelů Národní vlády. Lze tak konstatovat, že zcela v britské tradici je obranná politika Velké Británie mezi světovými války především výsledkem civilních rozhodnutí.

Summary

Bachelor thesis „Britain at Bay: British Defence Policy between the World Wars“ is a case study of the British defence policy during two turbulent decades. The first part logically focuses on the initial decade – the twenties. These years can be characterized by post-war negative attitude towards the military establishment and by severe reduction of the defence budget. These actions meant great difficulties for the Services which then influenced in negative way their efficiency and relations between each other for future years. The Great Depression underlined these troubles needless to say it was at the moment of global deterioration of the international environment.

The second part of the thesis focuses on the failure of disarmament efforts that reached their peak at the World Disarmament Conference in Geneva, and also on the British reaction to the Japanese aggressive policy in China. British policymakers started to realize that the state of their Services is unsustainable and would not be able to preserve the Empire in a potential war. However, any efforts of reform had to respect Britain’s financial limitations, pacifist public attitude and the parliamentary opposition.

The last stage examines the second half of the thirties starting by British antagonizing of Italy through the Abyssinian Crisis, and the failure of the collective security doctrine. Global rearmament was gradually turning into armament and the institutional frame was changed by the creation of new departments and governmental agencies. Albeit the importance of the Services had increased, it can be said that in the sense of the British tradition the defence policy between the world wars was a result of decisions made predominantly by civilians.

Použité zdroje

A. Primární

Deníky, memoáry, autobiografie, dobová literatura a film

BOOTHBY Robert. *I Fight to Life*. London: Victor Gollancz Ltd, 1947.

BOND Brian (ed.). *Chief of Staff: The Diaries of Lieutenant-General Sir Henry Pownall. Volume One: 1933 – 1940*. London: Lee Cooper Ltd, 1972.

COOPER Duff. *Old Men Forget*. London: Rupert Hart-Davis, 1957.

CROZIER William P. *Off the Records: Political Interviews, 1933-43*. London: Hutchinson, 1973.

FERGUSSON Bernard (ed.). *The Business of War. The War Narrative of Major-General Sir John Kennedy*. London: Hutchinson, 1957.

HOARE Samuel. *Empire of the Air: The Advent of the Air Age. 1922-1929*. London: Collins, 1957.

HOARE Samuel. *Nine Troubled Years*. London: Collins, 1954.

CHATFIELD Alfred E. *It Might Happen Again. The Navy and Defence. Volume II*. London: William Heinemann Ltd, 1947.

ISMAY Hastings L. *Memoirs of Lord Ismay*. London: Heinemann, 1960.

LIDDELL HART Basil H. *The British Way in Warfare*. London: Faber & Faber, 1932.

MACLEOD Roderick, KELLY Denis (eds.). *The Ironside Diaries 1937-1940*. Edinburgh: T. and A. Constable Ltd, 1962.

MINNEY Rubeigh J. (ed.). *The Private Papers of Hore-Belisha*. London: Collins, 1960.

Things to Come (režisér William Cameron Menzies, producent Alexander Korda, 1936)

Dokumenty

Cabinet Office Papers: Cabinet Meetings, Memoranda

CAB 23/55

CAB 24/287

Parliamentary Debates (Hansard), 5th Series. London: His Majesty's Stationery Office, 1936.

A Call to the Nation, Conservative Party General Election Manifesto, 1935

The Labour Party's Call to Power, Labour Party General Election Manifesto, 1935

B. Sekundární

Monografie

BARNETT Correlli. *Bojujte s nepřítelem zblízka: Britské válečné námořnictvo za druhé světové války. I. díl*. Praha: Paseka, 2006.

BARNETT Correlli. *The Collapse of British Power*. Gloucester: Alan Sutton Publishing Ltd., 1972.

BIALER Uri. *The Shadow of the Bomber: The Fear of Air Attack and British Politics 1932-1939*. London: Swift Printers Ltd, 1980.

BIDDLE Tami D. *Rhetoric and Reality in Air Warfare: the Evolution of British and American Ideas about Strategic Bombing, 1914-1945*. New Jersey: Princeton University Press, 2002.

BLACK Jeremy. *A Military History of Britain: From 1775 to the Present*. Westport: Praeger Security International, 2006.

- BOOTH Arthur H. *British Hustings 1924-1950*. London: F. Muller, 1956.
- BOND Brian. *Britain, France and Belgium: 1939-1940*. London: Bressy's Ltd, 1990.
- BOND Brian. *British Military Policy between the Two World Wars*. Oxford: Clarendon Press, 1980.
- BOND Brian. *Liddel Hart: A Study of His Military Thought*. London: Cessell, 1977.
- CALLAGHAN John. *The Labour Party and Foreign Policy: A History*. Abingdon: Routledge, 2007.
- CEADEL Martin. *Pacifism in Britain 1914-45: The Defining of a Faith*. Oxford: Clarendon Press, 1980.
- COLVILLE John R. *Man of Valour: The Life of Field-Marshal the Viscount Gort*. London: Collins, 1972.
- COWLING Maurice. *The impact of Hitler: British Politics and British Policy, 1933-1940*. London: Cambridge University Press, 1975.
- CROSBY Travis L. *The Impact of Civilian Evacuation in the Second World War*. Worchester: Billing & Sons, 1986.
- CROWSON Nick J. *Facing Fascism: The Conservative Party and the European Dictators, 1935-1940*. London: Routledge, 1997.
- DENNIS Peter. *Decision by Default: Peacetime Conscription and British Defence 1919-39*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1972.
- EDGERTON David. *Warfare State: Britain, 1920-1970*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- ELLINGER Jiří. *Neville Chamberlain. Od usmiřování k válce: britská zahraniční politika, 1937-1940*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2009.
- FARMER Alan. *Britain: Foreign and Imperial Affairs 1919-1939*. London: Hodder Headline, 2000.
- FABER David. *Speaking for England. Leo, Julian and John Amery. The Tragedy of a Political Family*. London: Pocket Books, 2007.
- FEILING Keith. *The Life of Neville Chamberlain*. London: 1946.
- FRENCH David. *The Raising of Churchill's Army*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- GORDON Michael R. *Conflict and Consensus in Labour's Foreign Policy 1914-1965*. Stanford: Stanford University Press, 1969.
- GRAY Colin S. *Explorations in Strategy*. Westport: Greenwood Publishing Group, 1996.
- HAGGIE Paul. *Britannia at Bay: The Defence of the British Empire against Japan 1931-1941*. Oxford: Clarendon Press, 1981.
- HAMILL Ian. *The Strategic Illusion. The Singapore Strategy and the Defence of Australia and New Zealand*. Singapore: Singapore University Press, 1981.
- HOWARD Michael. *The Continental Commitment: The Dilemma of British Defence Policy in Era of the Two Worlds Wars*. London: Ashfield Press, 1989.
- CHARMLEY John. *Duff Cooper: The Authorized Biography*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1986.
- JAMES Robert R. *The British Revolution: British Politics 1880-1939, Volume II*. Cambridge: University Press, 1977.
- JENKINS Roy. *Churchill*. London: Pan Books, 2002.
- JOHNSON Franklin A. *Defence by Committee. The British Committee of Imperial Defence, 1885-1959*. London: Oxford University Press, 1960.
- KENNEDY Paul. *Strategy and Diplomacy 1870-1945*. London: George Allen & Unwin, 1983.
- KENNEDY Paul. *The Realities behind Diplomacy: Background Influences on British External Policy 1865-1980*. London: Routledge, 1983.
- KIER Elizabeth. *Imaging War: French and British Military Doctrine between the Wars*. Princeton: Princeton University Press, 1999.

- LOUIS William R. *British Strategy in the Far East, 1919-39*. Oxford: Oxrod University Press, 1971.
- MARDER Arthur J. *From the Dardanelles to Oran: Studies of the Royal Navy in War and Peace, 1915-1940*. London: Oxford University Press, 1974.
- MARDER Arthur J. *Old Friends, New Enemies: The Royal Navy and the Imperial Japanese Navy*. Oxford: Clarendon Press, 1981.
- MOREWOOD Steven. *The British Defence of Egypt 1935-1940: Conflict and Crisis in Eastern Mediterranean*. Abingdon: Frank Cass, 2005.
- MOWAT Charles L. *Britain between the Wars, 1918-1945*. London: Methuen&Col. Ltd, 1976.
- NEIDPATH James. *The Singapore Naval Base and the Defence of Britain's Eastern Empire. 1919-1942*. Oxford: Clarendon Press, 1981.
- ORDE Anne. *Great Britain and International Security 1920-1926*. London: Swift Printers Ltd., 1978.
- PARKER Robert A.C. *Chamberlain and Appeasement: British Policy and the Coming of the Second World War*. Chippenham: The Macmillan Press Ltd, 1995.
- PEDEN George C. *British Rearmament and the Treasury: 1932-1939*. Edinburgh: Scottish Academic Press, 1979.
- PLAYFAIR Ian S.O. *The Mediterranean and Middle East. Volume I: The Early Successes against Italy*. London: Her Majesty's Stationery Office, 1954.
- POSTAN Michael M. *British War Production*. London: Her Majesty Stationery Office and Longmans, Green and Co, 1952.
- POWERS Barry D., *Strategy without Slide-Rule: British Air Strategy, 1914-1939*. London: Croom Helm Ltd, 1976.
- PRATT Lawrence R. *East of Malta, West of Suez: Britain's Mediterranean Crisis, 1936-1939*. Cambridge: Cambridge University Press, 1975.
- PRITCARD John R. *Far Eastern Influences upon British Strategy towards the Great Powers, 1937-1939*. London: Garland Publishing, 1987.
- RAMSDEN John. *The Age of Balfour and Baldwin 1902-1940*. London: Longman, 1978.
- REYNOLDS David. *Brittania Overruled: Power and Policy in the 20th Century World*. London: Longman, 2000.
- ROBBINS Keith. *Appeasement*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1997.
- ROBERTS Andrew. *'The Holy Fox': a Biography of Lord Halifax*. London: Weindenfeld and Nicolson, 1991.
- ROSKILL Stephen. *Hankey: Man of Secrets, Volume III, 1931-1963*. London: Collins, 1974.
- SABINE Basil E.V. *British Budgets in Peace and War: 1932-1945*. London: Allen and Unwin, 1970.
- SIXSMITH Eric K.G. *British Generalship in the Twentieth Century*. London: Arms and Armour Press, 1957.
- SHAY Robert P. *British Rearmament in the Thirties: Politics and Profits*. Princeton: Princeton University Press, 1977.
- SMITH Malcolm. *British Air Strategy between the Wars*. Oxford: Clarendon Press, 1984.
- TAYLOR Alan J.P. *English History: 1914-1945*. London: Clarendon Press, 1965.
- TAYLOR Alan J.P. *The Troublemakers: Dissent over Foreign Policy, 1792-1939*. London: Hamish Hamilton, 1957.
- YOUNG Kenneth. *Stanley Baldwin*. London: Weindenfeld and Nicolson Ltd, 1976.
- WATT Donald C. *Personalities and Policies. Studies in the Formulation of British Foreign Policy in Twentieth Century*. London: Longmans, 1965.
- WATT Donald C. *Too Serious a Business: European Armed Forces and the Approach to the Second World War*. London: Maurice Temple Smith Ltd, 1975.

Články a sborníkové statě

BELL Christopher. 'How are we going to make war?': Admiral Sir Herbert Richmond and British Far Eastern War Plans. *Journal of Strategic Studies* 20/3, 1997, s. 123-141.

BIALER Uri. 'Humanization' of Air Warfare in British Foreign Policy on the Eve of the Second World War. *Journal of Contemporary History* 13/1, 1978, s. 79-96.

BOND Brian. Leslie Hore-Belisha at the War Office. In BECKETT, I.F.W., GOOCH, J. (eds.). *Politicians and Defence: Studies in the Formulation of British Defence Policy*. Manchester: Manchester University Press, 1981.

CALLAHAN Raymond. The Illusion of Security: Singapore 1919-42. *Journal of Contemporary History* 9/2, 1974, s. 69-92.

CEADEL Martin. Interpreting East Fulham. In COOK, C., RAMSDEN, J. (eds.). *By-Elections in British Politics*. London: The Macmillan Press Ltd, 1973.

DILKS David. 'The Unnecessary War'? Military Advice and Foreign Policy in Great Britain, 1931-1939. In PRESTON, A. (ed.). *General Staffs and Diplomacy before the Second World War*. London: Croom Helm, 1978.

GOOCH John. The Chiefs of Staff and the Higher Organisation for Defence in Britain, 1904-84. In HATTENDORF, J.B., JORDAN, R.S. (eds.). *Maritime Strategy and the Balance of Power: Britain and America in the Twentieth Century*. London: The Macmillan Press Ltd., 1989.

GREENWOOD Shay. Sir Thomas Inskip as Minister for the Co-ordination of Defence, 1936-1939. In SMITH, P. (ed.). *Government and the Armed Forces in Britain, 1856-1990*. London: The Hambledon Press, 1996.

HARRIS John P. The British General Staff and the Coming of War, 1933-39. In FRENCH, D., REID, B.H. (eds.). *The British General Staff: Reform and Innovation, c. 1890-1939*. London: Frank Cass Publishers, 2002.

HUGHES Jeffrey L. The Origins of World War II in Europe: British Deterrence Failure and German Expansionism. *Journal of Interdisciplinary History* 18/4, 1988, s. 851-891.

MCDONALD Kenneth J. The Washington Conference and the Naval Balance of Power, 1921-22. In HATTENDORF, J.B., JORDAN, R.S. (eds.). *Maritime Strategy and the Balance of Power: Britain and America in the Twentieth Century*. London: The Macmillan Press Ltd., 1989.

MCKERCHER Brian J.C. The Foreign Office, 1930-39: Strategy, Permanent Interests and National Security. In JOHNSON, G. (ed.). *The Foreign Office and British Diplomacy in the Twentieth Century*. Abingdon: Routledge, 2005.

MILINGER Phillip S. Clipping the Bomber's Wings: The Geneva Disarmament Conference and the Royal Air Force, 1932-1934. *War in History* 6/3, 1999, s. 306-330.

MURFETT Malcolm H. 'Are we ready?' The Development of American and British Naval Strategy, 1922-39. In HATTENDORF, J.B., JORDAN, R.S. (eds.). *Maritime Strategy and the Balance of Power: Britain and America in the Twentieth Century*. London: The Macmillan Press Ltd., 1989.

NEILSON Keith. The Defence Requirements Sub-Committee, British Strategic Foreign Policy, Neville Chamberlain and the Path to Appeasement, *English Historical Review* 118/477, 2003, s. 651-684.

PARKER Robert A.C. British Rearmament 1936-9: Treasury, Trade Unions and Skilled Labour. *English Historical Review* 96/379, 1981, s. 306-343.

PHILPOTT William J. The Campaign for a Ministry of Defence, 1919-36. In SMITH, P. (ed.). *Government and the Armed Forces in Britain, 1856-1990*. London: The Hambledon Press, 1996.

RICHARDSON Dick. The Geneva Disarmament Conference 1932-34. In RICHARDSON, D., STONE, G. (eds.). *Decisions and Diplomacy: Essays in Twentieth-Century International History*. London: Routledge, 1995.

TRYTHALL Anthony J. J.F.C. Fuller: Staff Officer Extraordinary. In FRENCH, D., REID, B.H. (eds.). *The British General Staff: Reform and Innovation, c. 1890-1939*. London: Frank Cass Publishers, 2002.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Nejistoty při obranném plánování (graf)

Příloha č. 2: Výdaje na obranu v letech 1930-1939 (tabulka)

Příloha č. 3: Námořní síly velmocí v lednu 1939 (tabulka)